

Fig. 1. Kirken set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The church seen from the south.*

OLLERUP KIRKE

SUNDS HERRED

Kirken er indirekte omtalt 1448, da dens præst, Henrik Jensen (»Præst i Oldorp«), nævnes i forbindelse med en sag ved Svendborg byting.¹ Selve kirken (»ecclesiam parochialem b(eati) Petri in Olderup«) er tidligst nævnt 1504; det fremgår samtidig, at den var viet til Skt. Peter (*værnehelgen*).² I en *†*indskrift på en bjælke i koret 1701 kaldtes kirken dog »Laurentii Kirke«, altså viet til Skt. Laurentius.³ Ifølge den folkelige overlevering skulle kirken have været viet til »Skt. Olle« (dvs. Skt. Olaf), efter alt at dømme en deduktion ud fra sognenavnet, Ollerup (jf. ndf.).⁴

Kirkens bidrag til landehjælpen 1524-26 udgjorde 15 mark.⁵ Beløbet svarede til Kirkeby og Stenstrups bidrag (s. 2065 og 2115), der var en tredjedel større end Lundes (s. 2187).

1610 blev Kronens og kirkens andele af korntienden tilskødet Eiler Bryske til Nielstrup.⁶ Kirken var

nært knyttet til Nielstrup, der var sognets hovedgård. Særligt aktive blandt ejerne var Iver Lunge (†1587) og hans to hustruer, Maren Bjørn (1516-61) og Karen Bryske (1542-1624), samt Ditlev von Qvalen (1541-1605) med hustruerne Rigborg Valkendorf (†1590) og Sofie Lunge (1551-1609-), der udsmykkede kirken med *†*glasmalerier, inventar (*†*altertavle, dåbsfad, prædikestol) og gravminder (gravsten nr. 2, *†*gravkrypt i koret), men også senere ejere prægede kirken (*†*herkabsstole, *†*alterklæde, oblatæske, *†*dåbsfad). Desuden markerede præsten Laurits Jacobsen Achthon og hans hustru Maren Andersdatter sig med donationen af et *†*altersæt 1694, opsætningen af et *†*epitafium o. 1698 og indretningen af en gravkrypt under tårnet samme år.

1687 blev ejendoms- og *patronatsretten* tilskødet kammerherre Valdemar Christoffer von Gabel til Hvidkilde som afdrag på et tilgodehavende, hans afdøde far havde

Fig. 2. Luftfoto af kirken set fra sydøst. Foto Sylvest Jensen Luftfoto 1939. I KB. – *Aerial photo of the church seen from the south east.*

haft hos kronen.⁷ 1725 solgte von Gabel Hvidkilde med kirken og patronatsretten til kongen,⁸ der samme år videresolgte det til Johan Lehn.⁹ Patronatsretten fulgte derpå ejerne af Hvidkilde, der 1781 sammen med Nielstrup og Lindskov (herefter Lehnskov) blev erigeret til baroniet Lehn, indtil kirken 1916 overgik til *selveje*.¹⁰

I sognet ligger Ollerup Folkehøjskole, fra 1920 Gymnastikhøjskole, hvis stiftere, forfatteren Anton Nielsen (1827-97) og Niels Bukh (1880-1950), er begravet på kirkegården (s. 2053-54).

Anneksforhold. 1554 havde kirken muligvis Egense som anneks (s. 1906).¹¹ 1644 blev Kirkeby anneks (s. 2066).¹²

Præste- og sogneforhold m.m. O. 1631 talte sognet 307 'små og store' kommunikanter.¹³ Under svenskekrigene 1657-60 holdt præsten i Ollerup, Peder Jensen Zeuthen, en salvegarde (vagtpost), men alligevel blev præstegården plyndret gentagne gange.¹⁴

Sagn. I begyndelsen af 1700-tallet berettede 'gamle folk', at byen havde navn efter den første mand, der begyndte at bygge på stedet, 'Olle', hvis grav skulle findes i Ollerup Kohave. Da kirken blev bygget, 'blev de ved navnet og indviede den Skt. Olle til ære', hvorfor den skulle kaldes 'Skt. Olles Kirke'.¹⁵

Sognets hovedgård, Nielstrup, mentes at have været et kloster, hvortil munke efter reformationen valfartede for at holde andagt.¹⁶

Ud mod landevejen mellem Svendborg og Faaborg ligger kirken højt placeret i landskabet på nordsiden af Ollerup Sø (fig. 4). Den er placeret vestligt i landsbyen, som op gennem 1900-tallet blev udvidet mod øst som følge af etableringen af højskolen.¹⁷ Kirken har derved fået en mindre central placering i byen.

Den omtrent rektangulære, langstrakte *kirkegård*, der har et terrænfald fra nord mod syd, var i begyndelsen af 1800-tallet kortere (fig. 3); den blev udvidet to gange mod nord: mellem 1871 og 1896 og i slutningen af 1920'erne, hvorved den fik sin nuværende udstrækning.¹⁸ Den korte, rektangulære form kan repræsentere den middelalderlige udstrækning.

Hegn. Den hævdede kirkegård er omgivet af en stensætning på ydersiden, hvorover er forskellige hække og mindre beplantning. Den sydlige, oprindelige del kan være identisk med den 'kampestensmur', som omtales 1589¹⁹ og blev omsat 1823 i forbindelse med kirkegårdens forskønnelse (jf. ndf.).²⁰ Den nordlige del af stensætningen er opsat i forbindelse med de to udvidelser (jf. ovf.).¹⁰

Indgange. Kirkegården har tre indgange: hovedindgangen i det sydøstlige hjørne, en ganglåde i den østre stensætning og en køreport i nordøsthjørnet ved materialhuset (jf. ndf.). Hovedindgangen er formentlig opsat mellem 1855 og 1861 og har en køreport og to ganglåger af sortmalet smedjern på granitpiller.¹⁰ Den erstattede formentlig en muret indgang (jf. ndf.). Køreporten mod nordøst svarer til førnævnte, mens ganglågen mod øst har en lignende låge ophængt på pyramideafsluttede træpiller. Derudover er mod nabogården vest for tårnet en kampestenssat trappe med sortmalet jerngelænder.

†*Indgange*. 1825-26 var porte og låger forfaldne.²¹ 1855 var der en faldefærdig, muret indgang, som muligvis var placeret i det sydøstre hjørne som den nuværende hovedindgang.²²

Bygninger på og ved kirkegården. Et nygotisk kapel nord for kirkens østende blev bygget 1905 (fig. 63).¹⁰ Den hvidkalkede bygning, der er tydeligt inspireret af kirkens restaurering 1869–70 (jf. f.eks. fig. 8), er af røde normalsten i løberskifte, står på en støbt sokkel og har falsgesims. Mod øst er en fladbuet dør i spidsbuet spejl, hvori er en korsprydet cirkelblænding (fig. 63), mens der mod vest er to cirkulære vinduer (jf. fig. 8). De kamtakke gavltrekanter har syv højblændinger med vekslen-
de, tvedelte spær- og trappestik med hængestave. Kamme og sadeltag dækkes af røde vingetegl.

Et *materialhus* fra 2012 i kirkegårdens nordøstlige hjørne er af sortmalet træ, og nord herfor uden for gærdet er en *materialeplads*. Øst for kirkegården er et mindre, grundmuret og hvidmalet *graver- og toilethus* fra 1977, udvidet 1989.²³ Et me-

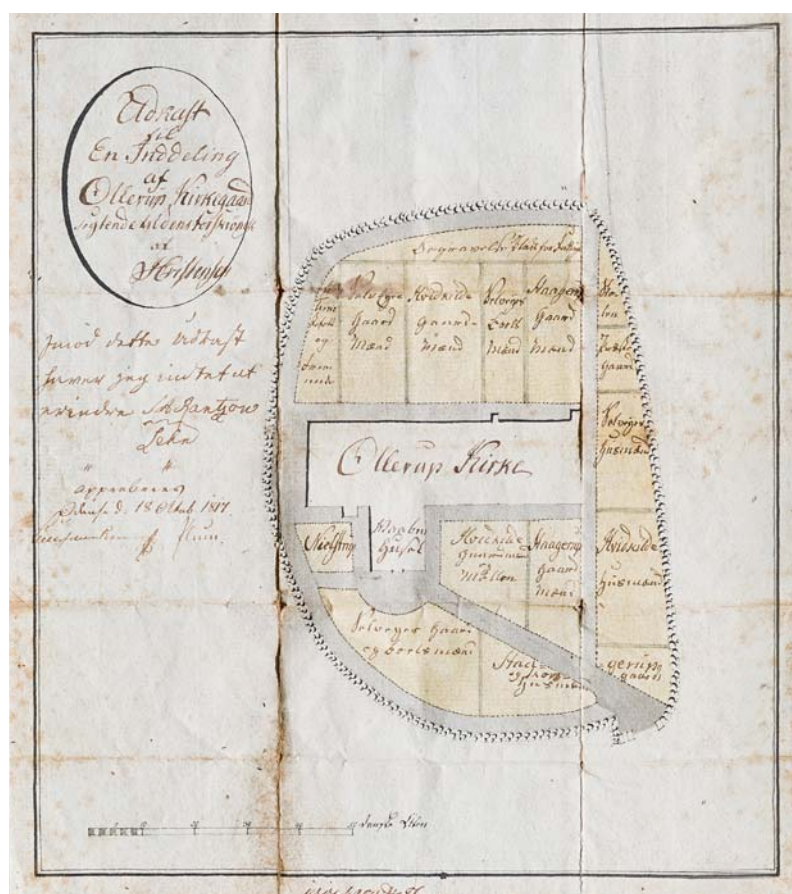

Fig. 3. Forslag til kirkegårdens indretning 1817 (s.2009). 1:900. Tegnet af sognepræst Jacob Christensen. I kirken. – *Proposal for the layout of the churchyard, 1817.*

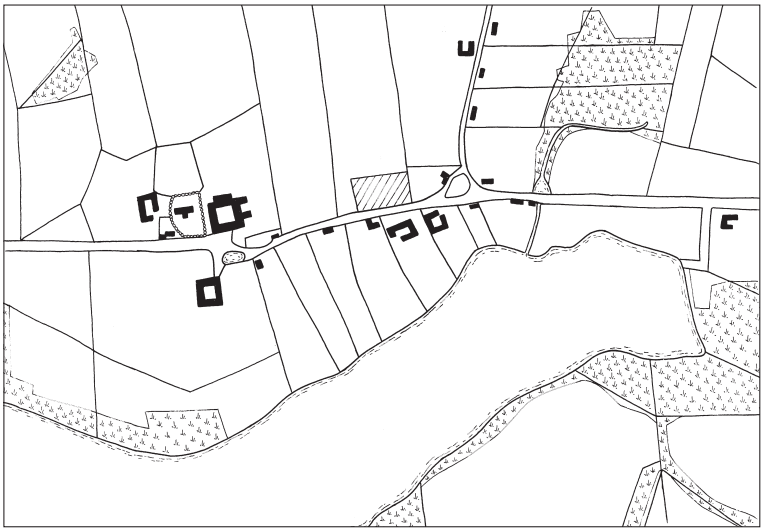

Fig. 4. Matrikelkort. 1:10.000. Målt af Johan Jørgen Kühl 1813. Tegnet af Freerk Oldenburger 2018. – *Cadastral map.*

nighedshus er 2018 under opførelse øst for præstegården (jf. ndf.).

Øst for kirkegården ligger den markante, grundmurede *præstegård* fra 1935 tegnet af den lokale arkitekt Ejnar Mindedal Rasmussen (jf. s. 2054).²⁴ Den ældre *†præstegård* af bindingsværk brændte samme år.²⁵

Foruden den nedbrændte *†præstegård* har der været flere mindre *†bygninger på og ved kirkegården*. En muligvis senmiddelalderlig *†kirkelade* var 1589 forfalden.²⁶ Et *†nødtørftshus* blev opført 1908; det stod formentlig i kirkegårdens nordlige ende.²⁷ Et *†materialske* stod indtil 2012 i det nordøstlige hjørne, indtil den nye bygning blev opført (jf. ovf.).²⁸

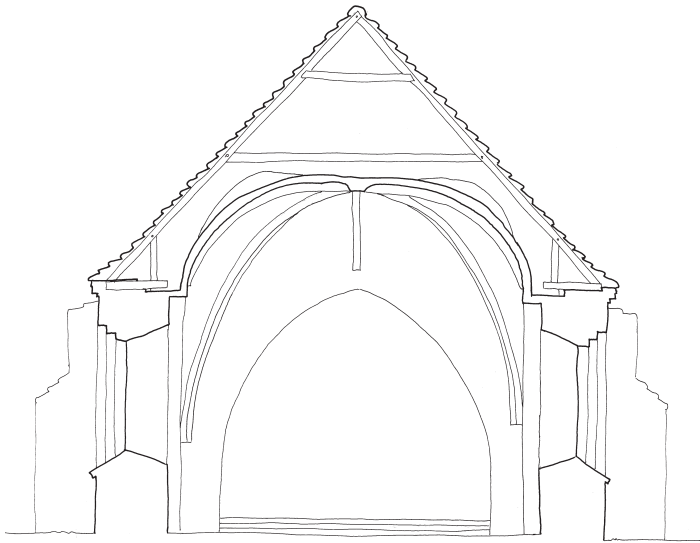

Fig. 5. Tværsnit. 1:150. Målt af Lars Mindedal 1991, suppleret af Anders C. Christensen og Pia K. Lindholt og tegnet af sidstnævnte 2018. – *Cross-section.*

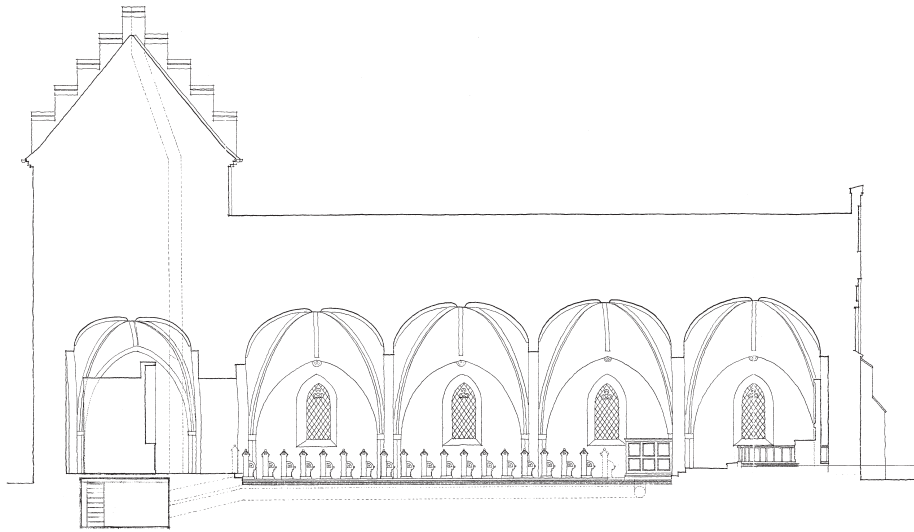

Fig. 6. Længdesnit set mod nord. 1:300. Målt og tegnet af Lars Mindedal 1992. I NM.
– Longitudinal section looking north.

Beplantning. En række høje elmetræer, plantet 1827, står langs kirkegårdens stengærde mod øst, syd og vest.

†*Beplantning.* 1822 blev kirkegården forskønnet med planering og inddeling med gange efter udkast af sognepræst Jacob Christensen (fig. 3).²⁹ Samtidig skænkede baronesse Sophie Amalie

Rantzau-Lehn ca. 80 fyrretræer, som blev plantet langs stengærdet, men 1827 blev flere udgåede træer erstattet af canadiske popler og elme.³⁰ Kirkegården var velholdt 1935.²⁵ 1943 var kirkens sydfacade og våbenhuset dækket af efeu (jf. fig. 2). Ud for kirkegårdens hovedindgang stod indtil o. 2010 et stort og markant kastanjetræ (jf. fig. 2).

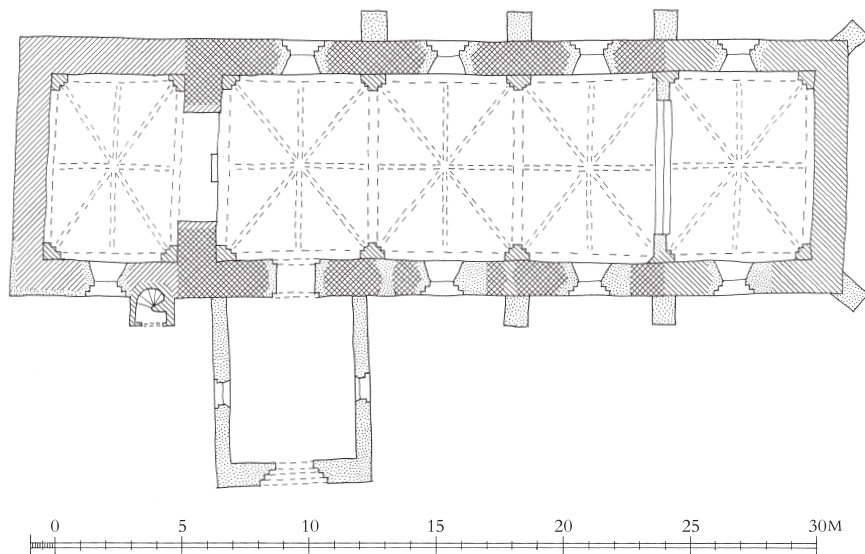

Fig. 7. Grundplan. 1:300. Efter opmåling af Lars Mindedal 1992, suppleret og tegnet af Pia K. Lindholt 2018. Signaturforklaring s. 9. – Ground plan. Key on p. 17.

BYGNING

Kirken består af romansk skib, hvortil der sandsynligvis har hørt et smallere $\dagger$ kor mod øst. I senmiddelalderen er opført et langhuskor, og i vest rejstes et tårn, som kan være påbegyndt som en vestforlængelse. Efter udvidelserne mod øst og vest blev opsat fem fag hvælv. Et formentlig senmiddelalderligt $\dagger$ våbenhus blev tilføjet mod syd. 1869-70 blev kirken gennemgribende restaureret i nygotisk stil, hvor et nyt våbenhus blev opført. Kirken er orienteret omtrent solret.

Grundplan. Af den romanske kirke er kun bevaret skibet på nær bygningsafsnittets østgavl, hvilket svarer til en del af andet og hele tredje og fjerde fag af det nuværende langhus.³¹ Mod øst har sandsynligvis været et smallere $\dagger$ kor.

Materiale og teknik. Murene, som fra skibets loft kan ses at være kasse-mure, er uden synlig sokkel og har facader af rå og kløvede kampesten. Bagmurene er kraftigt pudset 1869-70 (s. 2015), men er formentlig i samme materiale. Skibets vestre

gavltrekan, som blev nedskåret i forbindelse med det senmiddelalderlige tårns opførelse (s. 2011), er sat i rå kamp (jf. fig. 9).

$\dagger$ Døre. Vestligt i skibet var formentlig en $\dagger$ syddør, som blev udslettet af en ny dør ved restaureringen 1869-70 (s. 2015). Overfor var formentlig en tilsvarende $\dagger$ dør, som er fjernet ved indsættelse af et vindue i forbindelse med samme restaurering.

Vinduer. Øst for syddøren er bevaret et enkelt romansk vindue, blændet med relativt små teglsten 1869-70 (s. 2015).³² Vinduet er rundbuet og dobbeltsmiget med kilestensstik (fig. 64). Det måler ca. 130×75 cm i facaden. En højsiddende lodfuge vest for tredje støttepille på sydfacaden kan være en vange til et andet romansk vindue(?), som muligvis er blændet i løbet af middelalderen med teglsten i munkestensformat.

$\dagger$ Vinduer. 1870 var et romansk vindue stadig synligt i nordmuren over for det bevarede i syd (jf. fig. 7).³³

Fig. 8. Kirken og kapellet set fra nord. Foto Arnold Mikkelsen 2018. — The church seen from the north.

Fig. 9. Skibets romanske vestgavl set fra loftet (s. 2011). Foto Arnold Mikkelsen 2018.
– *Romanesque west gable of nave seen from the loft.*

Taggavle. Skibets vestre gavltrekan blev ved tårnets opførelse nedskåret og indkapslet i dets østre mur (jf. fig. 9).

Senmiddelalderlige tilføjelser og ændringer. Kirken blev i løbet af senmiddelalderen udvidet med et langhuskor jævnbredt med skibet. Skibet kan være blevet forlænget mod vest, inden et tårn kort efter blev opført derpå. Både langhus og tårn blev overhvalvet. Et nedrevet tvåbenhus kan også være fra senmiddelalderen.

Det romanske tårn blev erstattet af et *langhuskor* i kampesten svarende til skibet (jf. s. 2010). Af et oprindeligt bredt, fladbuet tvindue i sydsiden er endnu bevaret en rest øst for det nygotiske fra 1869-70 (jf. fig. 1). Mod nord blev muligvis samtidig opført to tårnbepiller;³⁴ de blev nedrevet 1869-70 (s. 2015), og der er ingen spor at se i den kalkede facade.³⁵ Mellem kor og skib blev formentlig ikke opført en korbue før 1869-70;³⁶ således nævnte biskop Engelstoft 1858, at der ingen triumfmur var.³³ Langhuskorets oprindelige østgavl af kampe-

sten blev nedrevet og genopført 1869-70 (s. 2015). Den havde en »deelt Blænding« og ingen kamtakker.³³

Kirken kan være blevet udvidet med en *vestforlængelse*, inden tårnet blev bygget herpå (jf. ndf.), og flere bygningselementer tyder på en opførelse i to etaper. Tilbygningens grundplan er rektangulær og jævnbred med skibet. Murene har samme tykkelse som skibets, og murværket, der er bedst bevaret på nordsiden, er af rå kampesten. Der er et skarpt skel mellem brugen af kamp i vestforlængelsen og teglsten i tårnets facader (jf. fig. 11) (jf. ndf.). Bagmurene er som resten af kirken blevet overpudset 1869-70 (s. 2015), men de var formentlig også sat i kamp. Et spidsbuet vindue i syd fra 1869-70 kan have udslettet et oprindeligt tvindue. Mellem skibet og det nuværende tårnrum er en spidsbuet arkade, hvis konstruktion ikke er synlig grundet den kraftige overpudsning 1869-70 (s. 2015).

Tårnet blev formentlig rejst oven på vestforlængelsen, som f.eks. tårnene i Rønninge (DK

Odense 3709) og Søstrup (DK Holbæk 164). Det er i dag i to stokværk, men den oprindelige stokværksinddeling kan ikke erkendes, da bagmurene er kraftigt pudset. Østmuren hviler på den let nedskårne romanske vestgavl (jf. s. 2011).

Nordfacaden er bevaret, mens facaderne mod henholdsvis syd, øst og vest er helt eller delvist ommuret (jf. s. 2016). Murene er muret af røde teglsten i munkestensformat i munkeskifte (jf. fig. 9). Bagmurene, der er kraftigt overpudsede, er ligeledes i tegl, men blev formentlig omsat 1869-70.³⁷

På tårnets sydside blev der muligvis i forbindelse med opførelsen af den øvre tårndel bygget et *trappehus* for at give adgang til klokkestokværket.³⁸ Om dette er den oprindelige adgangsvej til det øvre stokværk, er usikkert; der kan have været en *†fritrappel* eller en indre *†trappe*, af hvilken der ingen spor er. Trappehuset er kraftigt

ombygget 1869-70 (s. 2016), men murværket og trappen er oprindelige. Huset er muret i røde teglsten i munkestensformat, men skiftegangen er ikke synlig under kalkningen. En fladbuget dør, hvis stik er let ommuret 1869-70, giver adgang til spindeltrappen, hvis løb er hugget ind i vestforlængelsens murværk (jf. fig. 7); den indvendige mur er lagt i løberskifte. Trappeløbet oplyses af en rektantet glug. Det overdækkes af trinvis udkragede, vandrette stik af bindere på fladen, som munder ud over døren (fig. 12), hvis stik er ommuret 1869-70 (s. 2016). Ved samme restaurering erstattede et sadeltag og en kamtakket gavlførmønstret det oprindelige *†*halvtak over trappehuset. Trappetrinene har sekundært fået en afdækning af eg fastgjort med jernbeslag.

I klokkestokværket var mod hvert verdenshjørne to let kurvehanksformede *†glamhuller*,

Fig. 10. Korets østgavl (s. 2011 og 2015). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *East gable of chancel.*

hvoraf kun de nordliges oprindelige stik er bevareret (jf. fig. 11). De øvrige er fra 1869–70 (s. 2016). Tårnets oprindelige gavltrekanter, som 1869–70 blev erstattet af nye, havde formentlig ni kamtakker.³⁹

Efter korets ombygning og forlængelsen mod vest fik kirken fem otte delte *ribbehvælv* muret af røde teglsten i munkestensformat. Hvælvene hviler på falsede hvælpiller med to skifter høje, skråt forløbende og retkantede kragbånd (jf. fig. 22).⁴⁰

Fig. 11. Tårnet set fra nord (s. 2011). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Tower seen from the north.*

Fig. 12. Overdør til trappehus set fra tårnets klokkestokværk (s. 2012 og 2016). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Overdoor to stairwell seen from the belfry floor of the tower.

Helstensbrede skjold- og gjordbuer bærer halvstensribberne og -kapperne. Sidstnævnte er konstrueret med teglstenene muret vinkelret på ribberne, så de mødes i sildebensmurede isselinjer.⁴¹

I forbindelse med udvidelsen til langhuskor og opsætningen af hvælvene har langhuset formentlig fået indsat større $\dagger$ vinduer af ukendt form.⁴² De kan have respekteret den nye fagdeling. De blev fjernet ved indsættelsen af de nuværende vinduer fra 1869-70 (s. 2015).

På kirkens sydside var et $\dagger$ våbenhus formentlig fra senmiddelalderen. Det blev nedrevet 1869-70 og erstattet af et nyt (s. 2016). Det var sandsynligvis opført af røde teglsten i munkestensformat, som er genanvendt i det nye våbenhus. $\dagger$ Våbenhuset målte ca. 6,5×4,9 m og havde et vindue,⁴³ en yderdør, teglstensgulv og bræddeloft.¹⁰ 1862 ønskedes våbenhusets døråbninger gjort større, og loftet skulle repareres.¹⁰ Indtil 1808 stod en fast $\dagger$ kalkbænk i våbenhuset.²⁰

Eftermiddelalderlige tilføjelser. 1698 blev der af sognepræst Laurits Jacobsen Achthon (s. 2053) indrettet en muret krypt under den sydlige del af tårnet (fig. 15a-c).⁴⁴ Kryptens østmur er trukket ca. 60 cm tilbage fra tårnbuen, og tårnrummets gulv var oprindeligt hævet ca. 115 cm over skibet. Krypten, der er ca. 165 cm høj, var dækket af et

nord-sydgående tøndehvælv med indsnit, således at der dannedes to rundbuede felter på vestvæggen og et på østvæggen. Felterne var udsmykket med evangelistmalerier, på østvæggen Johannes, på vestvæggen Markus og Lukas; endvidere sås på nordvæggen Mattæus og i loftet en helligåndsdue (fig. 19 og 20, jf. s. 2021). Adgangen til krypten, som nu er gennem en gulvlem i tårnets nordvestre hjørne, skete fra skibet via en tøndehvælvet nedgang med tre store trin. I sydmuren er en rektanglet lysåbning, som oprindeligt var rundbuet. Gulvet, som nu er belagt med cement, var lagt dels af røde fliser, dels af røde mursten, som 1926 var stærkt sunket i midten. 1816-17 blev begravelsen tilkastet og tilmuret,⁴⁵ men den blev åbnet for undersøgelse 1926. Efterfølgende blev gulvet i tårnet sænket og varmeanlægget anbragt i krypten (jf. s. 2020), mens den oprindelige nedgang atter blev tilmuret.⁴⁶

Fig. 13. Skibets tagværk og hvælv set mod øst (s. 2013, 2018). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Roofing and vaulting of the nave looking east.

Fig. 14. Hvælv i langhusets tredje fag (s. 2013). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Vault in third bay of nave.*

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelser. 1768 blev kirken istandsat ud- og indvendig, så den var 'i meget god stand'.⁴⁷ 1804 og 1816–17 blev kirken hovedrepareret, hvorefter den var 'god og smuk'.⁴⁸ Dog trængte både murene og taget allerede 1825 til at blive istandsat.²¹

*Restaurering 1869-70.*⁴⁹ Hele kirken blev 1869–70 restaureret i nygotisk stil ved arkitekt Ove Petersen, København.⁵⁰ Der blev brugt gule teglsten i et format lidt mindre end normalsten lagt i krydsskifte, som ses i alle dele af restaureringen.⁵¹

Facaderne blev kraftigt pudset med cement, og syv støttepiller blev opmuret, henholdsvis tre mod syd og fire mod nord. Derved blev de to ældre $\dagger$ støttepiller mod nord nedrevet (s. 2011).³⁵ Pillerne har en skrå afsætning på fronten og er dækket af vingetegl fra 1976–77 (s. 2017); de var oprindeligt afdækket af $\dagger$ cement.

Otte spidsbuede vinduer, som er dobbeltfalsede i facaden og smigede i bagmuren, blev indsat

i langhusets mure og tårnets sydfacade (jf. fig. 1). Det romanske vindue på sydsiden blev tilmuret (s. 2010).

Forud for lægning af nyt gulv (s. 2017) blev der angiveligt afgravet og bortkørt ca. 50 cm jord. Bagmurene står endnu med cementpudsen fra denne restaurering, og alle kanter står skarpt. Væggene, der hældede ca. 20 cm, blev skalmurede, så de er lodrette. Tre gjordbuer, otte skjoldbuer og 14 »gratbuer«, formentlig hvælvrubberne, blev muligvis nedtaget og muret om. Fra loftet kan ses, at i hvert fald skjoldbuernes øvre del er ommuret i restaureringens karakteristiske små teglsten. Hvælvenes overside blev også cementpudset, og hvælvlommerne udmuret (jf. fig. 13). Hvælvene blev kalket blå med hvide ribber, ligesom i Øster Skerninge Kirke (s. 1972), og stod sådan endnu 1899.⁵²

Hele kirken fik nye, falsede gesimser, og mod øst blev en ny gavltrekan opmuret (fig. 10). Den

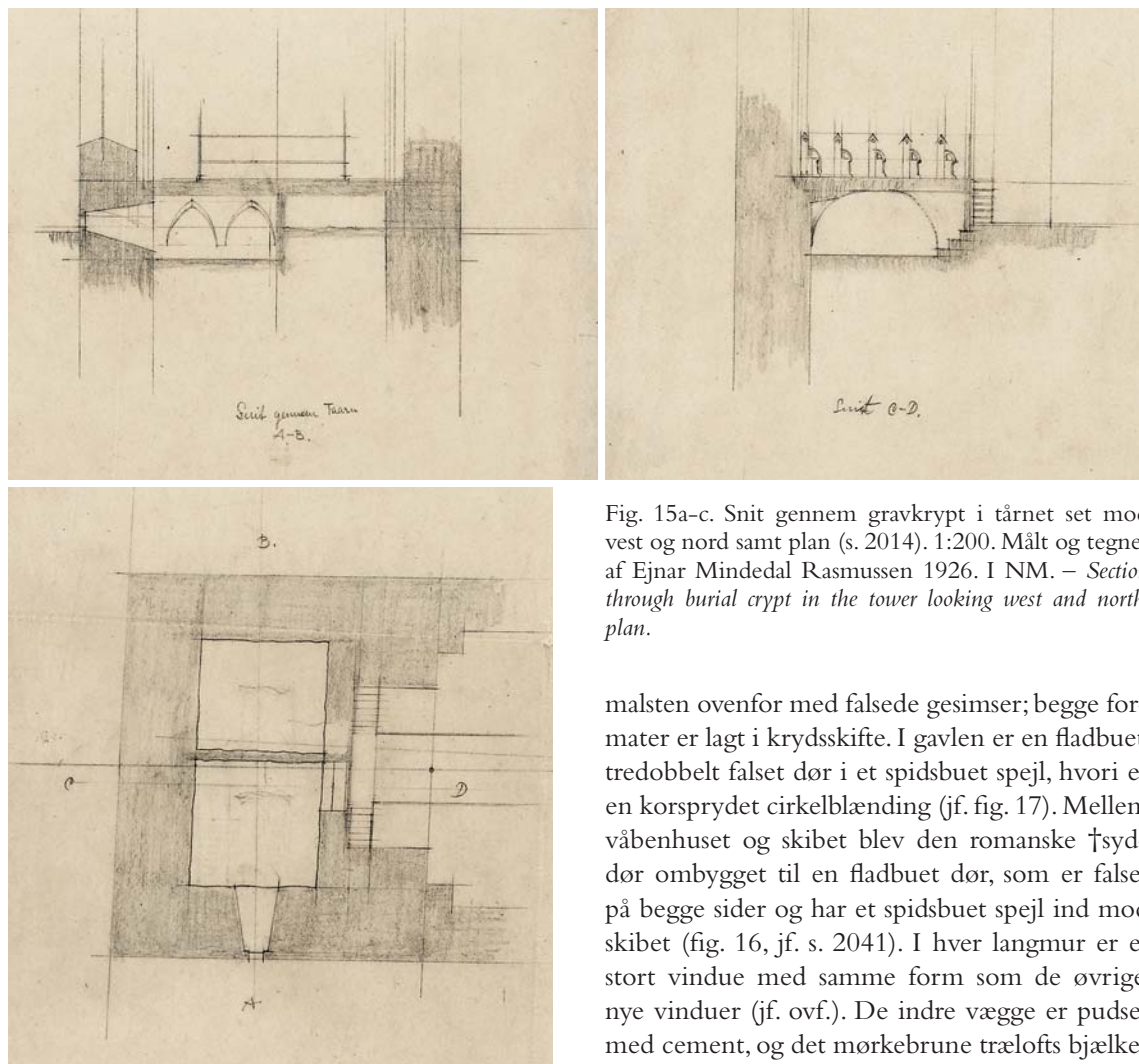

Fig. 15a-c. Snit gennem gravkrypt i tårnet set mod vest og nord samt plan (s. 2014). 1:200. Målt og tegnet af Ejnar Mindedal Rasmussen 1926. I NM. – Section through burial crypt in the tower looking west and north; plan.

har midterst en bred, spidsbuet blænding, hvori er en fladbuet luge, der giver adgang til loftet, og en cirkelblænding flankeret af to trekantede blændinger. Syv højblændinger med tvillingetrappestik med hængestav, hvoraf de to er korsformede, og to rundblændinger omgiver den brede blænding. Gavltrekanten afsluttes af ni brynde kamtakker belagt med røde vingeteg. Derudover blev tagværket istandsat (s. 2019).

Ved restaureringen erstattede et nyt våbenhus det ældre tvåbenhus (s. 2014), som blev 'nedbrudt til grunden'.¹⁰ Den nye tilbygning er opført af genanvendte sten formentlig fra forgængeren i den nederste meter af murene og små, gule nor-

malsten ovenfor med falsede gesimser; begge formater er lagt i krydsskifte. I gavlen er en fladbuet, tredobbelt falset dør i et spidsbuet spejl, hvori er en korsprydet cirkelblænding (jf. fig. 17). Mellem våbenhuset og skibet blev den romanske t syd-dør ombygget til en fladbuet dør, som er falset på begge sider og har et spidsbuet spejl ind mod skibet (fig. 16, jf. s. 2041). I hver langmur er et stort vindue med samme form som de øvrige, nye vinduer (jf. ovf.). De indre vægge er pudset med cement, og det mørkebrune trælofts bjælker har profilerede konsoller (jf. fig. 16).

Våbenhusets gavltrekant er prydet af syv højblændinger med profileret hængestav (jf. fig. 17). Blændingernes stik er enten tvillingetrappestik eller -spærstik; over sidstnævnte er der små ruderformede blændinger. Gavltrekanten har øverst syv brynde kamtakker belagt med vingeteg som den østre gav. l.

Tårnets facade mod syd blev nedtaget og ommuret, og ligeledes blev de øverste to tredjedele mod vest og det sydvestlige hjørne omsat.⁵³ Trappehusets dør fik nyt, fladbuet stik, og den rektangede glug ovenover blev omsat. Den fladbuede overdør og den øverste del af trappeløbets afdækning blev ommuret, men beholdt den senmiddelalderlige form (fig. 12). Trappehuset fik

et sadeltag med en nymuret gavltrekanter med tre højblændinger med trappestik under tre brynede kamtakker (jf. fig. 18). To aftrappede *konsoller* blev indmuret i bagmuren mod syd til at støtte klokkestokværkets trægulv (fig. 65).

Mod nord blev de oprindelige glamhullers stik sænket og gjort fladbuede (jf. fig. 11). Mod øst, syd og vest erstattede nye, lignende glamhuller de oprindelige (jf. fig. 18). Tagværket blev fornyet (jf. s. 2018), og nye gavltrekanter mod syd og nord blev opført (fig. 11 og 18). De domineres af en spidsbuet højblænding, hvori er to fladbuede glamhuller under en rundblænding. Ni højblændinger omgiver det store blændingsfelt. Otte er med trappestik og hængestav, hvoraf to er korsformede, mens den niende og midterste højblænding har spærstik og hængestav, hvorover er en lille ruderformet blænding. Gavltrekanterne afsluttes af ni brynede kamtakker belagt med røde vingetegl.

Restaurering 1976-77 ved arkitekt Lars Mindedal, Ollerup, hvor der skete en opblødning af det

hårde nygotiske udtryk. Cementpudsen havde løsnet sig fra murene, så gentagne, mindre reparationer var ikke længere hensigtsmæssige. Den blev fjernet fra alle facader, som derefter blev repareret og nykalket.²⁸ Derudover blev tårnets tagbeklædning udskiftet (s. 2020), et nyt varmeapparat indsat i kirken (s. 2020), og et nyt orgel blev anskaffet (s. 2042).

På hvælvenes overside er to moderne *mørtelreliëffer*, af hvilke der kendes ældre eksempler fra bl.a. Nyborg Vor Frue (s. 934 f.), Egeense (s. 1919) og Øster Skerninge (s. 1974). Reliëfferne tilskrives håndværkere, som signerede deres arbejde med indskrifter og årstal. Her er et ansigt dateret 1946 og en muligvis samtidig bladranke (fig. 66-67).

Gulve. Langhus og tårn har et mønsterlagt gulv af røde, gule og sortglaserede teglsten i normalformat (jf. fig. 22), som kendes fra flere af kirkerne under Hvidkilde Gods.⁵⁴ Skibets og tårnets gulve er fra 1869-70, mens korets muligvis er fra 1925.⁵⁵ Samme år erstattede tre granittrin⁵⁶ mellem kor og skib $\dagger$ cementtrin fra 1869-70.⁵⁷ Under stole-

Fig. 16. Våbenhusets indre set mod nord (s. 2016). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Interior of porch looking north.

staderne og i våbenhuset ligger kvadratiske, gule teglfliser fra 1869-70. Tårngulvet blev omlagt 1926, hvor det blev sænket af hensyn til det nye torgel (s. 2043). Det er hævet to granittrin over skibets gulv (jf. fig. 47), men inden omlægningen var der seks trin (jf. fig. 15b og s. 2014).²⁸

†*Gulve*. 1725 blev kirkens gulv lagt om.⁵⁸ 1861 var gulvet lagt med 'brændte mursten', men året efter ønskedes der fliser i koret og i skibets gang samt trægulv mellem alter og knæfald, hvilket blev udført 1869-70.¹⁰

Vinduer. Kirkens ti store vinduer har spidsbuede støbejernsrammer fra 1869-70. I langhuset erstattede de formentlig de senmiddelalderlige vinduer (s. 2014), som efter middelalderen havde fået indsat rektantede ttrærammer med små fir-kantede ruder; de svarede 1858 til Egense Kirkes vinduer (s. 1919).⁵⁹

Tagværker. Kirkens tagværker er alle fra nyere tid og af fyr. Langhusets tagværk er opsat før 1861 og repareret 1869-70. Våbenhusets og tårnets er opsat ved restaureringen 1869-70.¹⁰ Langhuset har

Fig. 17. Våbenhuset set fra syd (s. 2016). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The porch seen from the south.*

18 spærfag med to tappede hanebånd for hvert fag og tre sæt bladede krydsbånd henholdsvis et mellem hvert hvælvfag (jf. fig. 13).⁶⁰ På murkronen står spærene på spærsko og er støttet af korte

stivere. I nord er tømmermærker af stigende romertal fra vest mod øst. Våbenhusets otte spærfag og tårnets ni fag er tappet sammen med et hanebånd for hvert fag.

Fig. 18. Tårnet set fra syd (s. 2016). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Tower seen from the south.*

†*Tagværker*. 1665–66 blev tagværkerne repareret med fyrrespær, lægter og ny tagbeklædning (jf. ndf.).⁶¹ 1861 var våbenhusets tagværker af fyr, mens tårnets var af eg. Langhuset havde 17 spærfag, våbenhuset fem og tårnet seks.¹⁰

†*Klokkestolen*, formentlig fra 1869–70, er en tømret fyrrekonstruktion, som har fire kraftige hjørnestolper på remme med krydsbånd mellem stolperne. 1861 hang klokken i den østre side af klokkestokværket;¹⁰ det er formentlig dennes †*klokkestol*, der 1665 blev indkøbt egetømmer til.⁶¹

†*Tagbeklædning*. Kirkens sadeltage er dækket af røde vingetegl; langhuset og våbenhusets beklædning er fra 2002 og tårnets fra 1976–77.²⁸

†*Tagbeklædning*. 1589 var en del af taget tækket med bly,¹⁹ og i 1660'erne blev det repareret med både bly og teglsten.⁶² 1724 var kirken kun 'teglhængt'.⁶² Både 1803 og 1825 var taget i dårlig stand;⁶³ 1861 blev nævnt, at det var dæk-

ket med røde tagtegl.¹⁰ 1971 blev tagstenene på kor og skib udskiftet, og våbenhusets blev fornyet 1983.²⁸

†*Opvarmning*. Kirken opvarmes af el-radiatorer fra 1993 langs korets vægge, under bænken i skibet og langs væggene i våbenhuset og tårnet.²⁸

†*Opvarmning*. I begyndelsen af 1900-tallet havde kirken to †*kakkelovne*, en i koret og sandsynligvis en i tårnet eller skibets vestligste fag.⁶⁴ 1917 blev kakkelovnene erstattet af et nyt varmeapparat, som i slutningen af 1920'erne blev flyttet til den tidligere gravkrypt under tårnet (s. 2014).¹⁰ †*Skorstenen* var opmuret i tårnets nordøstlige hjørne (jf. fig. 6). Kirken fik indtil 1993 varme fra et †*oliefyr* fra 1961, fornyet 1977.⁶⁵ Våbenhuset fik indlagt varme 1974.⁶⁶ †*Belysning*. 1931 fik kirken elektrisk lys.¹⁰

I dag er murene kalket hvide både ude og inde. I kirkens tagdryp ligger piksten, som omkring

Fig. 19. Markus og Lukas. †Eftermiddelalderlige kalkmalerier, o. 1698, i gravkrypt under tårnet (s. 2021). Foto Poul Nørlund 1926. I NM. – Mark and Luke. †Post-medieval wall paintings c. 1698, in burial crypt beneath the tower.

Fig. 20. Mattæus. †Eftermiddelalderlige kalkmalerier, o. 1698, i gravkrypt under tårnet (s. 2021). Foto Poul Nørlund 1926. I NM. – *Matthew. †Post-medieval wall paintings c. 1698, in burial crypt beneath the tower.*

våbenhuset er fra 1956. 2006 er der foran våbenhusdøren lagt en halvcirkelformet *brolægning* af hugget granit.

†GLASMALERIER

1) 1588. På vinduet i korets sydside fandtes våbenskjolde for Iver Lunge og Maren Bjørn (næsten udslidt) hvorunder tilhørende indskrifter med 'gammel skrift' (fraktur): »Ifuer Longis ferne (dvs. fædrene) 1588« og »Marren Biørns daatter ferne 1588«. ⁶⁷

2) O. 1600. På det andet vindue i sydsiden sås et våbenskjold for Ditlev von Qualen og derunder indskrift med fraktur: »Von Qvalen«, idet det stykke glas, hvor fornævnet havde været malet, var erstattet af et nyt stykke. Tv. for dette havde Valkendorfs våben været malet og til højre Lunges, men 1755 var der kun bevaret to indskrifter med fraktur, henholdsvis: »F(ru) Riegbore Valkendrop« og »F(ru) Sofe Longe« for Ditlev von Qualens to hustruer, Rigborg Valkendorf og Sofie Lunge. ⁶⁸

†EFTERMIDDELALDERLIGE KALKMALERIER

1-5) (Fig. 19-20), o. 1698, malet på væggene og loftet i sognepræst Laurits Jacobsen Achthon og hustru Maren Andersdatters †gravkrypt under tårnet (†eftermiddelalderlig begravelse nr. 3 (s. 2014 og 2053). De fire evangelister var vist i hel figur, siddende med pennen i hånden og deres symbolvæsener ved siden. Ved deres hoveder var skriftbånd med deres navne anført med versaler. På nordvæggen sås Mattæus, 125×100 cm, (»S: Mathevs«) (fig. 20), på vestvæggen Markus (»S. Marcus«) og Lukas (»...cas«) (fig. 19) og på østvæggen Johannes. Figureerne var udført som grisaillemalerier i sorte, grå og hvide farver; indskrifterne var delvist opmalede. Midt på loftet sås en svævende Helligåndsdue, malet med blå farve, men senere overkalket i modsætning til evangelisterne. Malerierne blev beskrevet ved undersøgelsen af krypten 1926; de overkalkedes efterfølgende. ⁴⁴

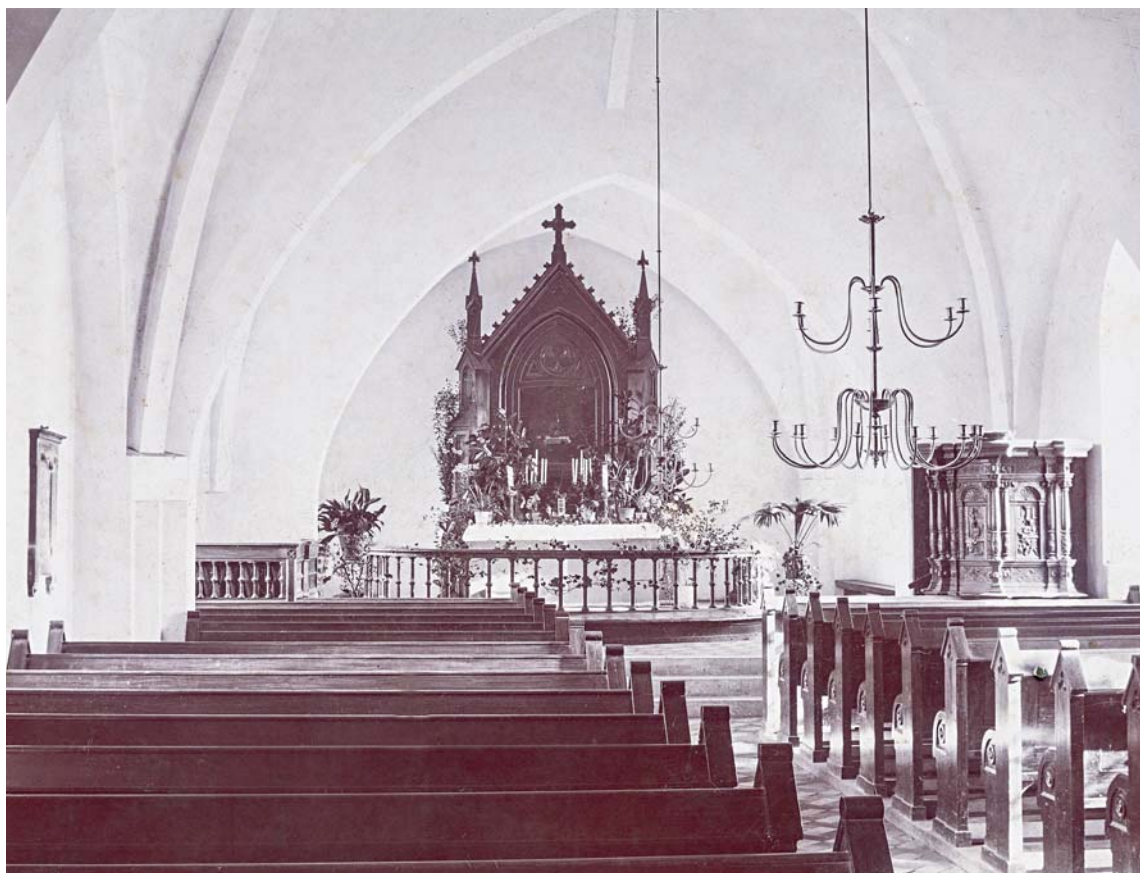

Fig. 21. Indre set mod øst o. 1920. Foto Carl Slej. I NM. – Interior looking east, c. 1920.

INVENTAR

Oversigt. Ældst blandt inventaret er den romanske døbefont. Et *røgelseskar fra 1200-tallet findes i Nationalmuseet.

Dåbsfadet er et Nürnbergarbejde fra 1500-tallet, skænket af Iver Lunge og Karen Bryske, mens alterstagerne formentlig kan dateres til o. 1550-75. Prædikestolen er fra o. 1606; den var oprindeligt prydet med våbenskjolde for Ditlev von Qualen og hans to hustruer, Rigborg Valkendorf og Sofie Lunge. Oblatæskén er udført 1705 af Claus Hansen Haugaard, Svendborg, og foræret af Jørgen Ernst von Hobe og Anne Katrine Nielsdatter til Nielstrup. Pengeblokken er formentlig tilkommet i samme århundrede.

På nordvæggen hænger tre malerier: Nadveren, malet 1817 af N. P. Fogh, og Korsfæstelsen, muligvis udført af samme ((†))alttermalerier nr. 1-2), samt Bebudelsen, malet af Lucie Ingemann 1836 ((†))altertavle). En messehagel af rødt fløjel er fra 1839, to pengebøsser fra o. 1857 og dåbskanden fra 1862. Klokken er støbt 1863 af B. S. Løw, København.

Fra restaureringen 1869-70 stammer alterskranken, dog delvist fornyet i 1920'erne, stolestaderne, to bænke i våbenhuset og de udvendige dørfløje. Et portræt af sognepræst Jens Sophus Brandt er malet 1896, formentlig af sønnen Jacob Frederik Brandt. Vinskummeskeen har stempler for Carl Johan Bronée, Svendborg, 1900.

Alterbordet og altertavlen er fra 1925. De er tegnet af arkitekt Kaj Gottlob og smykket med billedskærerarbejder, tegnet og udført af maleren og billedhuggeren Ingeborg Clausen, der var gift med kirkens sognepræst, provst Viggo Peter Balslev Clausen, og hvis skønvirkeinspirerede teaktræsarbejder i høj grad præger kirkens indre. Det samtidige altermaleri, Julenat, er blandt maleren Bertha Dorphs hovedværker. Også de reliefskårne rammestykker til orgelfacaden, salmenummertavlerne og prætestolen er tegnet og udført af Ingeborg Clausen 1926-30, ligesom dørfløjene mellem våbenhuset og kirken fra 1937-40. Samme kunstner har endvidere leveret tegninger til altersættet og alterkanden, udført 1935 hos Just Andersen, København. Et sygesæt bærer årstallet 1933.

Fig. 22. Indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Interior looking east.*

Lyskransene i loftet er fra 1976, orglet, bygget af Marcussen & Søn, Aabenraa, er fra 1978 og præsterækketavlerne fra 1983.

Kilder. Det ældste, bevarede inventarium er fra 1576,⁶⁹ mens der er bevaret kirkeregnskaber for årene 1662–71, hovedsagelig omhandlende bygningsarbejder.⁶¹ Der findes flere ældre beskrivelser af kirken og annekset Kirkeby (s. 2065). Ældst er en kortfattet indberetning fra sognepræst Laurits Jacobsen Achthon 1707, der omhandler glasmalerierne, altertavlen og de adelige begravelser.¹⁵ Dernæst følger sognepræst Thomas Mortensen Bredsdorffs omfangsrige indberetning fra 1755 med udførlige beskrivelser af glasmalerier, inventar og gravminder samt en fortegnelse over kirkens præster siden 1504 m.m.⁷⁰ Hertil føjer sig endnu en beskrivelse af kirken, antagelig forfattet af samme 1768.⁷¹ Endelig findes en beskrivelse af sognet, ligeledes forfattet af Thomas Bredsdorff o. 1773–75, med supplerende oplysninger om bl.a. indskrifter og kisteplader.⁷²

Formentlig 1858 nedskrev sognepræst Jens Sophus Brandt en beretning om kirkens historie i den embedsbog, han påbegyndte samme år. Beretningen

var hovedsagelig baseret på de ældre beskrivelser, men suppleret med egne iagttagelser.⁷³ Synsprotokollen 1861 ff. indledes som vanligt med en beskrivelse af kirkebygningen og dens inventar, fulgt af en redegørelse for restaureringen 1869–70.¹⁰ Disse oplysninger suppleres af biskop C. T. Engelstofts kortfattede notater fra sine besøg 1858, 1870 og 1872.³³

Farvesætning, indretning og istandsættelser. Det træskårne inventar fra perioden 1925–40 har teaktræets rødbrune farve, suppleret med forgyldning, mens renæssanceprædikestolen står i lakeret eg. Stolestaderne er siden en indvendig renovering 1993–94 malet i grønne nuancer.⁷⁴ Endnu 1861 var træinventaret malet med stærke, muligvis oprindelige farver.¹⁰ Ved restaureringen 1869–70 blev samtlige stole og bænke, pulpituret og dørfløjene ‘med mere’ egetræsmalet,¹⁰ og 1925 blev stoleværket malet gråt.⁴⁵

Det ældste inventarium fra 1576 opregner kirkens løsøre, heriblandt flere genstande, sandsynligvis af middelalderlig oprindelse: et alterklæde og en alterdug, et altersæt, et missale på pergament, en messehagel og en messeskjorte, fire lysestager, en messesklokke, et dåbs-

fad, et skab, en jernbeslået kiste, et 'ildkar', to klokker i tårnet samt en fortegnelse på pergament over kirkens ejendomme.⁶⁹ Alterbøgerne omfattede en bibel, et graduale, en salmebog, en alterbog og kirkeordinansen, mens et passionale manglede.

Ved biskop Jacob Madsens besøg 1589 havde kirken endnu sin katolske altertavle, antagelig en fløjaltertavle med en helgenfremstilling i midterskabet og apostelfigurer i fløjene. Prædikestolen var opsat i sydsiden lige neden for koret, mens døbefonten stadig stod i vestenden. Desuden nævnes en degnestol, antagelig anbragt ved alterets sydside, og to klokker, sandsynligvis identiske med ovennævnte.¹⁹

O. 1606 fik kirken nyt inventar i renæssancestil, nemlig en baldakinaltertavle med maleri og indskrifter og en prædikestol med tilhørende himmel, begge dele smykket med initialer og våben for Ditlev von Qualen og hans to hustruer, Rigborg Valkendorf og Sofie Lunge. Samme år blev de to 'mådelige' klokker i tårnet erstattet af en ny, prydet med navnet på den tidligere sognepræst, Jens Hansen. Stolestaderne med malede (sekundære) årstal 1652 og 1701 blev antagelig opstillet o. 1600; endvidere fandtes formentlig en præste- eller skriftestol ved alterets nordside, dog tidligst omtalt 1729. 1652 indrettedes herskabsstole for ejerne af Nielstrup, Eiler Høeg og hustru Else Krabbe, forrest i stolerækkerne. I årene omkring århundredeskiftet blev altersølvet fornyet, idet sognepræsten Laurits Jacobsen Achthon og hustru Maren Andersdatter skænkede et nyt altersæt 1694 og ejerne af Nielstrup, Jørgen Ernst von Hobe og Anne Katrine Nielsdatter, en oblatæske 1705. Et pulpitur ved vestvæggen kan være opsat i 1600- eller måske snarere i 1700-tallet, men omtales først 1821. 1768 blev kirken både ind- og udvendig sat 'i meget god stand' af kirkeejer Poul Abraham Lehn.⁴⁷

En hovedreparation 1816-17 synes i høj grad at have præget inventaret. I koret blev alterbordet erstattet af et fritstående, ovalt bord, mens renæssancealtertavlen efter alt at dømme blev nedtaget og genopstillet andetsteds i kirken, sådan som det skete i andre af baroniet Lehns kirker (jf. s. 426). To nye malerier af henholdsvis Nadveren og Korsfæstelsen er antagelig inkorporeret i den gamle altertavle, eller for Nadvermaleriets vedkommende måske i første omgang sat bag eller på det nye alterbord. De nærmere detaljer omkring den ændrede placering og udsmykning af såvel altertavlen som af østvæggen bag alterbordet fremgår dog ikke entydigt af kilderne, og det er således uvist, hvad der prydede østvæggen i årene 1817-39. Ved den store reparation 1816-17 fjernedes også prædikestolens himmel, og kirken blev efterfølgende beskrevet som 'god og smuk'.⁷⁵

O. 1839 opsattes en ny altertavle i form af et maleri af Lucie Ingemann på alterbordet eller på væggen bag det. 1853 eller kort efter blev det ovale alterbord

udskiftet med et firkantet, og efterfølgende blev renæssancealtertavlen muligvis taget i brug igen. I hvert fald nævnes den blandt korets inventar 1861, mens Lucie Ingemanns maleri ikke omtales. Endnu på dette tidspunkt var hovedparten af stolestaderne uden ryglæn. 1863 blev klokken omstøbt.

Ved den gennemgribende restaurering 1869-70 blev stort set hele det nagelfaste inventar fornyet, kun døbefonten og prædikestolen blev bevaret.¹⁰ Af nyt udførtes en altertavle i nygotisk stil, alterskranken, stolestaderne samt præste- og degnestolene, dørfløjene og et pulpitur i tårnrummet. Renæssancealtertavlen stod herefter i tårnrummet, til den, uvist hvornår, kasseredes.

I årene 1925-30 udskiftedes væsentlige dele af inventaret atter, hvorved skabtes det kirkerum, der findes i dag. Desuden fik kirken 1926 sit første orgel. Arbejderne, i teaktræ med forgyldning, er udført af maler og billedhugger Ingeborg Clausen med inspiration fra skønvirkebevægelsen.⁷⁶ De omfatter alterpartiet (med maleri af Bertha Dorph), præstestolen, orgelfacade rammeværk, salmenummertavlerne og balustrene i alterskranken; endvidere dørfløjene mellem våbenhuset og kirken, der udførtes 1937-40. Ingeborg Clausen broderede desuden en tålderug.

Orglet blev fornyet 1978; 1993-94 gennemførtes en indvendig renovering, der først og fremmest var af konserverende art.

Alterbord (jf. fig. 23), 1925, udført efter tegning af arkitekt Kaj Gottlob.⁷⁷ En kasse af træ, 247×80 cm, 97 cm høj, beklædt med paneler af teaktræ, der på forsiden har et cirkelkors med kannelurer, tegnet og skåret af Ingeborg Clausen.⁴⁵ Selve bordet er sortmalet, panelbeklædningen står i teaktræets rødbrune farve, og korset er forgyldt.

†*Alterborde*. 1) Antagelig middelalderligt, formentlig nedtaget ved hovedreparationen 1816-17.⁷⁸

2) Formentlig o. 1816-17, et fritstående, ovalt bord (jf. alterbordet i Horne Kirke (Sallinge Hrd.)).⁷⁹ 1853 ønskedes i stedet et firkantet bord.⁸⁰

3) 1853 eller lidt senere, af træ, firkantet.⁸¹ Bordet blev nedtaget 1925.

†*Alterklæder*. 1) Omtalt 1576, 'et forhæng, bestykket (broderet) med sort fløj' (*antependium*).⁶⁹

2) 1699, skænket af Jørgen Ernst von Hobe og hustru Anne Katrine Nielsdatter, ejere af Nielstrup, der også gav oblatæsken (s. 2031).⁸² Af rødt fløj.

3) Omtalt 1861, af rødt fløj med gule frynser.¹⁰

†*Alterdug*. 1) Omtalt 1576.⁶⁹ 2) Omtalt 1724, af kramlærred med broderi.⁶² 3) Omtalt 1861,

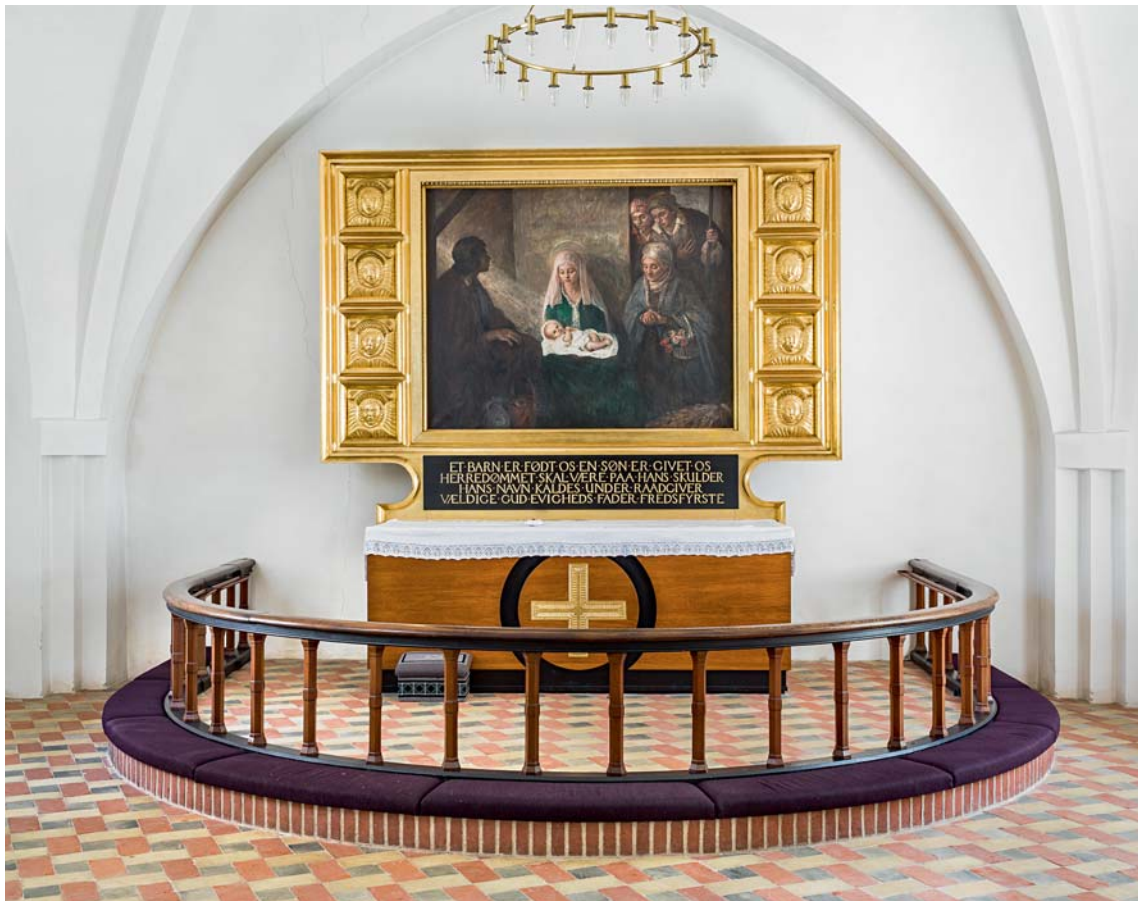

Fig. 23. Altertavle, 1925. Julenat, malet af Bertha Dorph, indsat i ramme med englehoveder, tegnet og skåret af Ingeborg Clausen (s. 2025). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Altarpiece, 1925. *Christmas Night*, painted by Bertha Dorph, framed with angels' heads, drawn and carved by Ingeborg Clausen.

af hvidt shirting (bomuld) med kniplinger.¹⁰ 4) 1909, skænket juledag af frøken Christiane Brandt, Odense, datter af afdøde sognepræst Jens Sophus Brandt.¹⁰ 5) 1925, vævet af Sine Knudsen, Ollerup, tegnet og syet af Ingeborg Clausen (jf. også Kirkeby s. 2090).⁷⁷

Knæleskammel, nyere, med betræk af grå uld med korsstingsbroderet rudemønster i gråt, grønt, sort og hvidt om soklen og en hvid stjerne på oversiden.

†*Knæleskammel*, omtalt 1858, betrukket med rødt klæde.⁸³

Altertavlen (fig. 23–24), 1925, er et maleri af Bertha Dorph, *Julenat*, olie på lærred, 155×198 cm.⁷⁷ Maria er vist siddende med front mod beskueren og Jesusbarnet, der rammes af en lysstrå-

le, i skødet. Th. for hende sidder Josef, profilvendt og gengivet som en mørk silhuet i modlyset, og ved hendes venstre side knæler en ældre kvinde med en kurv med roser på armen; bag kvinden står to hyrder. Maleriet, der regnes for et af kunstnerens hovedværker, er holdt i dæmpede farver. Det er indsat i en profileret ramme af forgyldt teaktræ med kannelurer, udført efter tegning af Kaj Gottlob. Langs rammens lodrette sider er kvadratiske felter med englehoveder i relief, tegnet og skåret af Ingeborg Clausen, illustrerende 'den himmelske lovsang'.⁸⁴ På postamentet er fastgjort en sortmalet plade hvorpå et skriftsted med fordybede, forgyldte versaler, refererende til altermaleriets motiv (Es. 9,5), ligeledes udvalgt og skåret af kunstneren.⁸⁵

Fig. 24. Altertavle, 1925. Julenat, malet af Bertha Dorph (s. 2025). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Altarpiece, 1925. Christmas Night, painted by Bertha Dorph.*

(†) *Altertavle* (fig. 25), 1836, *Bebudelsen*, malet og skænket af Lucie Ingemann, signeret i nederste højre hjørne med sort skriveskrift: »Lucie Marie 1836«;⁸⁶ dog først kommet til kirken 1839.⁴⁵ Det rundbuede maleri, olie på lærred, 134×92,5 cm (lysmål 116×74 cm), er indsat i en profileret ramme af forgyldt træ med tilsvarende, rundbuet indsats foroven. Maria, rødklædt, står med bøjet hoved og hænderne krydset over brystet; hendes ten ligger på jorden. Bag hende ligger et ark med et skriftsted, anført med sort skriveskrift (Es. 7,14), og i baggrunden er palmer og klipper. Foran hende svæver englen, hvidklædt, med en liljegren i hånden, over hendes hoved ses Helligåndsduen, og i skyerne er englehoveder. I forgrunden vokser blomster, bl.a. roser og levkøjer. Efter alt at

dømme har maleriet tjent som alterbillede i årene 1839–o. 1858; således noterede sognepræst Jens Sophus Brandt i embedsbogen (påbegyndt 1858), at 'den altertavle, som står på alteret og forestiller Mariæ Bebudelse, er malet og foræret til kirken af Fru Ingemann (...), den kom hertil i 1839'.⁴⁵ Maleriet hænger nu på nordvæggen i langhusets fjerde fag, vest for vinduet.

† *Altertavler*. 1) Sandsynligvis senmiddelalderlig, af biskop Jacob Madsen 1589 beskrevet som en »Skarns Taffle med nogle Aposteler og 1 stor Compan (fyr, karl) paa«. ¹⁹ Antagelig var der tale om en fløjaltertavle med en helgenfremstilling i midterskabet og apostelfigurer i fløjene.⁸⁷ Fem 'træhelgener', omtalt 1803, da de var opsat oven på *†*altertavle nr. 2 (jf. ndf.),²⁰ kunne stamme herfra.

Fig. 25. Bebudelsen. (†)Altertavle, malet af Lucie Ingemann 1836 (s. 2026). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The Annunciation. (†)Altarpiece, painted by Lucie Ingemann, 1836.*

2) 1606, med malede våbenskjolde og initialer for Ditlev von Qualen og hans to hustruer, Rigborg Valkendorf og Sofie Lunge. Tavlen er detaljeret beskrevet i præsteindberetningen 1755. Den omfattede da postament og storstykke, mens den øverste del, vel et eller måske to topstykker, var faldet ned og stod på gulvet ved siden af (jf. ndf.).

Efter alt at dømme var der tale om en baldakin-
altertavle med indskrifter i sidefelterne, svarende til de i samtiden gængse katekismustavler om end med en figurativ fremstilling i midterfeltet. Fire søjler delte det tilbagetrukne storstykke i et storfelt og to, sandsynligvis smallere, sidefelter. I storfeltet var et maleri af Korsfæstelsen (†alter-

Fig. 26. Nadveren. (†)Altermaleri nr. 1, malet af N. P. Fogh 1817 (s. 2030). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The Last Supper. (†)Altarpainting no. 1, by N. P. Fogh, 1817.*

maleri nr. 1), mens sidefelterne havde malede, forgyldte indskrifter, i venstre side indstiftelsesordene, i højre side »Herrens Bøn Fader vor etc.«, efterfulgt af et skriftsted: »Hver Menneske skal⁸⁸ prøve sig selv, at hand kand gjøre forskiæl paa Herrens Legeme« (1 Kor. 11,28). En antagelig kvartrund baldakin dannede overgang til en firedelt frise. På baldakinens underside (i krumningen) var malerier af de fire evangelister (jf. altertavlen i Marslev, *DK Odense* 4334), mens frisens felter havde malede skriftsteder,

henholdsvis: »Kommer hid til mig alle som arbejde og ere besværede, ieg vil Vederqvæge eder Matth: XI« (Matt. 11,28), »Guds Rige er nær, bedrer eder og troer Evangelium Marc. 1« (Mark. 1,15), »Salige ere de, som høre Guds ord og bevare det Luc. XI« (Luk. 11,28) og »Hvo som troer paa Guds Søn, haver det evige Liv. Joh. VI« (Joh. 6,40).

I postamentfeltet var våbenskjolde hvorunder initialer: »D.V.Q.« for Ditlev von Qualen (i midten), »R.V.« for Rigborg Valkendorf (tv.) og »S.L.«

Fig. 27. Korsfæstelsen. (†)Altermaleri nr. 2, muligvis 1817 (s. 2030). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The Crucifixion. (†)Altar painting no. 2, possibly 1817.*

for Sofie Lunge (th.); over våbenerne stod et årstal: »Anno 1606«.

Tavlen havde været kronet af »nogle udhugne Billeder«, vel et $\dagger$ topstykke med udskårne figurer, men disse var faldet ned og stod ved siden af alteret.⁸⁹

Tilblivelse og senere ændringer. Altertavlen var opsat 1606, sandsynligvis som en donation fra Ditlev von Qualen og hans anden hustru, Sofie Lunge, fuldført året efter ægtemandens død som bevidnet i postamentets udsmykning med malede våbenskjolde og initialer (jf. ovf.). I sommeren 1721 faldt 'den øverste del af træværket på altertavlen' ned og blev slået i stykker,⁹⁰ og 1755 stod delene endnu på gulvet.⁹¹ 1803 var altertavlen fortsat i dårlig stand, træet smuldrede, søjlerne stod skråt, og en reparation var nødvendig.²⁰ På storgesimisen stod 'fem gamle træhelgener, meget forfaldne', der manglede 'dels ben, dels hænder og arme,

dels deres insignier (symboler)'.⁹² Muligvis er der tale om fem $\dagger$ apostelfigurer, genanvendt fra den $\dagger$ senmiddelalderlige altertavle (nr. 1).⁹³ 1806 nævnes, at kirkeejeren havde bestemt, at alteret skulle nedtages; dette er formentlig sket i forbindelse med hovedreparationen 1816-17.⁹⁴

Efter alt at dømme er tavlen derefter blevet istandsat og forsynet med nye malerier, i storfeltet af Nadveren ((†)altermaleri nr. 1), og i et topstykke antagelig af Korsfæstelsen ((†)altermaleri nr. 2); helt udelukkes kan det dog ikke, at i hvert fald Nadvermaleriet fra første færd var opsat på eller bag det ovale alterbord, mens istandsættelsen af den gamle tavle først blev foretaget senere. Der kan imidlertid ikke være tvivl om, at tavlen er forblevet i kirken, svarende til renæssancealtertavlen i Svendborg Skt. Jørgens Kirke (s. 426 f.), om end dens placering i tidsrummet 1817-72 ikke fremgår entydigt af kilderne. 1853 trængte den til at

Fig. 28. Altersæt og alterkande nr. 1, 1935, udført hos Just Andersen, København, efter tegning af Ingeborg Clausen (s. 2031). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Communion set and altar jug no. 1, 1935, executed by Just Andersen, Copenhagen, after design by Ingeborg Clausen.*

blive malet.⁸⁰ Ved sit besøg i kirken 1858 noterede biskop Engelstoft, at alteret var 'omtrent som i Egense' (en renæssancetavle i tre stokværk med maleri af Nadveren i storfeltet, jf. s. 1925); 'en plade 1606 indeholder von Qvalens og hans to koners navne RV og SL'. Tavlen placering i kirken fremgår ikke.³³ Muligvis blev den på dette tidspunkt atter taget i brug som alterprydelse; i hvert fald nævner synsprotokollen i forbindelse med gennemgangen af korets inventar 1861 'en altertavle af træ med billedskærerarbejde, tre alterbilleder i forgyldte rammer', dvs. (†)altermaleri nr. 1-2 samt antagelig †altermaleri nr. 2.⁹⁵ Maleriet af Bebudelsen ((†)altertavle ovf.) omtales ikke.¹⁰ Tavlen må være nedtaget i forbindelse med restaureringen 1869-70; 1872 var den hensat i tårnrummet.³³

3) (Jf. fig. 21), sandsynligvis 1869-70,⁹⁶ i nygotisk stil. Storfeltet, med maleri af Nadveren fra 1817 ((†)altermaleri nr. 1), genanvendt fra †altertavle nr. 2, var indsat i en spidsbuet, profileret ramme, flankeret af skråtstillede spir med korsblomst foroven og kronet af en spidsgavl, kantet med krabbeblade og afsluttet af et kløverbladskors. Storfeltets spidsbue var udfyldt af et trepasornament. Tavlen blev nedtaget 1925.

(†)Altermalerier. 1) (Fig. 26), 1817, *Nadveren*, malet af N. P. Fogh.⁹⁷ Olie på fyrretræ, 101×105 cm (lysmål 85×89 cm). Indsat i en nyere, profileret ramme af eg. Maleriet, der er signeret »N. P. Fogh 1817« med lys skriveskrift i nederste højre hjørne, er en kopi af altermaleriet i Egense Kirke (s. 1927).⁹⁸ Det var efter alt at dømme indsat i storfeltet på †altertavle nr. 2, svarende til situationen i Egense. 1869-70 blev det genanvendt i †altertavle nr. 3. Ved nedtagelsen af tavlen 1925 blev det ophængt på nordvæggen i fjerde fag over for indgangen fra våbenhuset;⁴⁵ nu ophængt på nordvæggen over præstestolen i andet fag.

2) (Fig. 27), *Korsfæstelsen*, usigneret, men muligvis malet 1817 af samme maler som nr. 1 og indsat i et topfelt i †altertavle nr. 2.⁹⁹ Olie på fyrretræ, 77×75 cm (lysmål 66×64 cm), i nyere ramme af sortmalet træ med forgyldte profiler. Kristus hænger i næsten lodrette arme, hovedet, med lukkede øjne, hviler på venstre skulder. I baggrunden mørke skyer og konturerne af Jerusalems tårne. Ophængt på nordvæggen i fjerde fag, øst for vinduet.

†Altermalerier. 1) 1606, med motiv af *Korsfæstelsen*, indsat i altertavlens storfelt. I midten sås Kristus på korset 'under en overskrift', vel et skriftbånd

med »INRI«. Ved korsets ene side stod Maria og under hende var en indskrift: »Qvinde see det er din Søn«, ved den anden side Johannes, og under ham læstes: »Johannes! See din Moder«. ⁹¹

2)(?) *Opstandelsen*, malet af Lucie Ingemann. Maleriet kendes kun fra en omtale af biskop Engelstoft, der ved sit besøg i kirken 1870 noterede, at det sad 'foroven' i taltavle nr. 2 (jf. ovf.). Det må antages at være blandt de tre altermalerier, der omtales i synsprotokollen 1861 (jf. ovf.). ¹⁰⁰

Altersæt (jf. fig. 28), 1935, udført hos Just Andersen, København, efter tegning af Ingeborg Clausen (jf. alterkande nr. 1). ¹⁰¹ *Kalken*, 23,5 cm høj, har sekssidet fod med tilsvarende skaft og knop; sidstnævnte er prydet med hammerkors i relief, adskilt af lodrette ribber med kugleornament. Bægeret er glat. Under bunden er graveret årstal: »1935«, mestermærke for Just Andersen samt lodighedsmærke: »Sterling 930S«. Den tilhørende *disk*, 14,2 cm i tværmål, har på fanen et hammerkors i relief. Under bunden er graveret årstal samt stempel som på kalken.

† *Altersæt*. 1) Omtalt 1576, bestående af kalk og disk. ⁶⁹

Fig. 29. Oblatæske, 1705, udført af Claus Hansen Haugaard, Svendborg, skænket af Jørgen Ernst von Hobe og hustru Anne Katrine Nielsdatter (s. 2031). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Wäfer box*, 1705, made by Claus Hansen Haugaard, Svendborg, donated by Jørgen Ernst von Hobe and his wife Anne Katrine Nielsdatter.

Fig. 30. Sygesæt, 1933, udført af K. C. Hermann, København (s. 2032). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Communion set for the sick*, 1933, made by K. C. Hermann, Copenhagen.

2) 1694, skænket af sognepræst Laurits Jacobsen Achthon og hustru Maren Andersdatter. Kalken havde sekstunget fod; på en af tungerne var et krucifiks 'med sin overskrift' (antagelig 'INRI') og derunder årstallet for donationen »1694«; på to andre tunger sås givernes navne med versaler: »Lavritz Iacobson Achthonius« og »Maren Andersdatter«. Knoppen havde seks bøsser med versaler: »IHESVS«. Den tilhørende disk havde Jesusmonogram på fanen og, modstående, et Andreaskors. ⁹¹ O. 1858 nævnes, at sættet ikke længere fandtes. ⁴⁵

3) 1816, skænket af Sophie Amalie Rantzau-Lehn til Hvidkilde, prydet med våbenskjold for slægten Lehn samt årstallet: »1816«; antagelig som en markering af den samme år gennemførte hovedreparation. ⁴⁵ Sættet gik til, da præstegården brændte 1935 og erstattedes af det nuværende sæt. ¹⁰²

Oblatæske (fig. 29), 1705, udført af Claus Hansen Haugaard, Svendborg, skænket af Jørgen Ernst von Hobe og Anne Katrine Nielsdatter, ejere af Nielstrup. ⁹¹ Æsken, der er 4,5 cm høj og måler 9,5 cm i tværmål, er kantet med kuglestav. På den ene side er graverede våbenskjolde for Jørgen Ernst von Hobe og Anne Katrine

Nielsdatter, flankeret af deres initialer: »E.V.H.« og »A.C.N.« samt årstallet for donationen: »1705«. Det let hvælvede låg, ligeledes kantet af kuglestav, har påsat krucifiksfigur. Langs kanten er en tolinjet indskrift med graveret kursiv; linjerne danner et hjerte: »Wii ved os iche andet til Salighed End Dend Korsfæste Jesum Christum Guds søn. Sidt Nafns ære og Dend Som Denne Eske Berøfuer /: af ollerup Kirkke Alter som dend er gifuet til :/ Dem Gud Self Dømme«. Under æskens bund er to næsten udpudsede mesterstempler for Claus Hansen Haugaard.¹⁰³

Sygesæt (fig. 30), 1933, udført af K. C. Hermann, København, bestående af kalk og disk. *Kalken*, 13,2 cm høj, har cirkulær, profileret fod, knop med fire rudebosser med graverede versaler: »INRI«, og bæger med mundingsprofil og graveret kløverbladskors på den ene side. Under bunden er tre stempler: Mesterstempel for K. C. Hermann, bymærke for København 1933 og

gardejnmærke for Johannes Siggaard. *Disken*, 7,5 cm i tværmål, har hjulkors på fanen og stempler som kalken under bunden.

†*Sygesæt*, anskaffet 1862, en lille kalk og disk af sølv i et etui.¹⁰

Alterkander. 1) (Jf. fig. 28), 1935, udført hos Just Andersen, København, efter tegning af Ingeborg Clausen (jf. *altersæt*).¹⁰⁴ Den 21,5 cm høje kande har ottesidet fod og tilsvarende, pæreformet korpus. Om halsen er en bort af hammerkors i relief mellem rammelinjer. Under bunden mestermærke for Just Andersen samt lodighedsmærke »890S«.

2) O. 1950, udført af Cohrs Sølvvarefabrik i Fredericia, af sølvplet, 19,4 cm høj, med udbugget korpus, slank hals og greb af sort træ. Under bunden danner fire stempler en cirkel: »EPNS«, »Cohr«, »Denmark« samt en fakkelt (kvalitetsmærkning).

†*Alterkande*, omtalt 1861, af biskuit, forsynet med låg.¹⁰

Vinskummeske, 1900,²² 14,1 cm lang, med gennemprykket laf. På skaftets forside er kirkens navn graveret med skriveskrift: »Ollerup Kirke«, på bagsiden er tre stempler: mesterstempel for Carl Johan Bronée, Svendborg, bymærke for København 1900 og gardejnmærke for Simon Groth.

Alterstager (fig. 31), o. 1550–75, af messing, 27 cm høje, med cirkulær, profileret fod i to afsæt, cylinderskaft med to ringe og profileret lyseskål.

†*Alterstager og andre taster*. 1–4) 1576 omtales fire lysestager af kobber.⁶⁹ To af stagerne kunne være identiske med ovennævnte.

†*Alterbøger m.m.* 1) Formentlig middelalderlig, omtalt 1576, et gammelt missale (messebog) på pergament.⁶⁹ 2) Formentlig middelalderlig, omtalt 1576, en gammel 'kirkebog' på pergament med en fortegnelse over kirkens ejendomme.⁶⁹ 3) 1537/39, kirkeordinansen. 4) 1550, Chr. III's bibel. 5) 1556, Peder Palladius' alterbog. 6) 1573, Niels Jespersen graduale. 7) O. 1576 modtog kirken som de fleste andre kirker i herredet et eksemplar af Hans Thomesens salmebog (1569, jf. s. 2095, 2154, 2206). En jernlænke, der fulgte med til at fastgøre bogen, var dog for skrøbelig.⁶⁹

**Røgelseskar* (fig. 32), 1200-tallet, af bronze, 18,3×12,2 cm, signeret af Jakob Rød; sandsyn-

Fig. 31. Alterstager, formentlig o. 1550–75 (s. 2032). Foto Arnold Mikkelsen 2018. — *Altar candlesticks, probably c. 1550–75.*

ligvis identisk med et 1701 omtalt røgelseskar fra Ollerup (jf. ndf.). Indvendig i låget er en reparation. Den halvkugleformede skål hviler på en konisk fod med to omløbende linjer og en lille vulst foroven. Skålen har langs kanten en bort af skiftevis side- og spidsstillede, trekantede røghuller, derunder en runeindskrift og nederst en zigzag-

Fig. 32. *Røgelseskar, 1200-tallet, signeret af Jakob Rød (s. 2033). I NM. Foto John Lee 2018. – *Censer, 1200s, signed by Jakob Rød.

Fig. 33. Messehagel, 1839 (s. 2034). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Chasuble*, 1839.

bort. Indskriften (fig. 68), på dansk og latin, lyder: »: magistær : iakobus : me fecit : toke : køptæ mik : mariia« (Magister Jakob gjorde mig. Toke købte mig. Maria).¹⁰⁵ Låget er kuplet og har nederst en bort af trekanthuller, svarende til skålens, og derover ovale huller; det krones af en lille, cylindrisk lanterne med fem ovale røghuller og topøsken. Skål og låg har tre sæt øskener til ophængning. Selve ophænget er tredelt. Det består af tre jernstænger, fastgjort ved øskener til en trearmet jernbøjle med en øske i centrum hvori en jernring.

Fra Jakob Røds værksted i Svendborg kendes 12 røgelseskar med runeindskrift, heraf er de 11 signeret med støbernavnet.¹⁰⁶ Yderligere to kar uden runer må af stilistiske grunde henregnes til gruppen.¹⁰⁷ Nærmest Ollerup-karret står karret fra Stenstrup (s. 2154).

Efter reformationen kan karret have været anvendt som ildkar, jf. s. 2046. Det er uvist, hvordan det er kommet til Nationalmuseet, hvor det er registreret i forbindelse med en gennemgang af

Fig. 34. Dåbsfad, 1500-tallet, skænket af Iver Lunge og Karen Bryske (s. 2035). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Baptismal dish, 1500s, donated by Iver Lunge and Karen Bryske.

Fig. 35. Døbefont, romansk (s. 2034). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Romanesque font.

samlingen 1951 (inv.nr. D154/1951) uden oplysning om dets proveniens. Det er dog sandsynligvis identisk med det røgelseskar fra Ollerup, der er omtalt 1701¹⁰⁸ sammen med karrene i Faaborg (s. 705), Stenstrup (s. 2154), Lunde (s. 2206) og Heden (Sallinge Hrd.), idet proveniens for alle de øvrige, af Jakob Rød signerede kar, er kendt.¹⁰⁹

Messehagel (fig. 33), 1839,²² af rødt fløj, kantet med mønstervævet guldgalon og med tilsvarende kors på ryggen. Hagelen opbevares i præstegården.

†*Messehagler*. 1) Omtalt 1576, af sort fløj.⁶⁹ 2) Omtalt 1576, af rødt fløj.⁶⁹ Måske identisk med en 'gammel' messehagel af rødt fløj med guldgaloner, omtalt 1724.⁶² Ved synet 1729 noteredes, at messehagelen var 'meget gammel', og at præsten knap turde iføre sig den af frygt for, den ville gå itu.¹¹⁰ 3) O. 1766, skænket af konferensråd Poul Abraham Lehn, af rødt fløj, kantet med brede guldgaloner og med tilsvarende ryggkors.¹¹¹

†*Messeskjorter*. 1-2) Omtalt 1576.⁶⁹

†*Messeklokke*, omtalt 1576, 'en lille klokke ved alteret'.⁶⁹

Alterskranke (jf. fig. 21 og 23), 1869-70, med senere tilføjelser. Den halvcirkulære skranke har sekskantede balustre af teaktræ fra 1928, tegnet og skåret af Ingeborg Clausen,⁴⁵ under en poleret håndliste. Knæfaldet, vistnok fra 1925, er muret af kantsatte, røde teglsten med hynder af sortviolet uld; tidligere var det betrukket med sort skind. De oprindelige balustre var drejede og bronzerede; 1925 blev de malet lysegrå. †Knæfaldet var af træ og betrukket med rødt fløj.⁷⁷

†*Alterskranker*. 1) Omtalt 1805, da pillerne var løse og knæfaldet forrådneth.¹¹² 2) Antagelig opsattes en ny alterskranke samtidig med det ovale alterbord 1816-17. 1823 nævnes, at der burde lægges puder på knæfaldet;²⁰ 1861 var det betrukket med sort skind.¹⁰ Skranken blev nedtaget 1869-70.

Døbefont (fig. 35), romansk, af grå granit, 90 cm høj; kummen måler 63 cm i tværmål. Mellem skaftet og kummen er en samling med cement. Foden er et terningkapitel med hjørnehoveder; de mellemfaldende felter står tomme. En vulst markerer overgangen til det keglestubformede skaft. Den halvkugleformede kumme har tov-

snoning om munden og forneden dobbelt-riller svarende til fonten i Bjerreby på Tåsinge. 1869–70 blev fonten restaureret.¹⁰

Fonten tilhører sammen med fontene i bl.a. Sørup og Øster Skerninge (s. 464 og 1984) den mere enkle gruppe af sydfynske fonte.¹¹³ 1589 stod den endnu i vestenden,¹⁹ men blev siden flyttet til korets nordside. 1925 blev den anbragt på sin nuværende plads i skibets østfag midt for korbuen (jf. fig. 47).⁷⁷

Dåbsfad (fig. 34), 1500-tallet, et Nürnbergarbejde, skænket af Iver Lunge og hans anden hustru Karen Bryske, dvs. antagelig mellem 1568 og 1587. Af messing, 40 cm i tværmål, meget udpudset. I bunden er en fremstilling af Syndefaldet. Adam og Eva står under et træ med en bred, flad krone, hvis stamme er omslynget af slangen; i højre side ses porten til Paradis. Udenom er en bort med utydelig minuskelindskrift og derom en bort af stemplede rosetter. På fanen, der inderst har en bort af stemplede kors, yderst af liljer, er sekundært indgraveret givernes våbenskjolde, Lunge og Bryske, ledsaget af deres initialer: »IL« og »KB« (fig. 36). Lignende fad findes i bl.a. Sønder Årsløv (DK Århus 1557) og Malt (DK Ribe 2828). Fadet er formentlig identisk med et »løvkar« (løvekar, dvs. vaskekar) af kobber, omtalt 1576.⁶⁹

†*Dåbsfad*, 1726, foræret af Jørgen Ernst von Hobe og Anne Katrine Nielsdatter, af messing.⁴⁷

Fig. 37. Dåbskande, 1862 (s. 2035). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Baptismal jug, 1862.*

Dåbskande (fig. 37), 1862,¹⁰ af tin, 31,5 cm høj, svarende til kanderne i bl.a. Svendborg Skt. Jørgens, Egense og Øster Skerninge (s. 432, 1932 og 1985), dog er lågets kors erstattet af en knop. Kanden er malet med grå farve.

Fig. 36. Våbenskjolde og initialer for Iver Lunge og Karen Bryske. Detalje af dåbsfad (s. 2035). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Coats of arms and initials of Iver Lunge and Karen Bryske. Detail of baptismal dish.*

Prædikestol (fig. 38–41 og 69), o. 1606, oprindeligt prydet med †initialer og †våbenskjolde for Ditlev von Qvalen og hans to hustruer Rigborg Valkendorf og Sofie Lunge svarende til udsmykningen på †altertavlen (s. 2027). I sin nuværende opstilling består stolen af en kurv med fire prydfag med relieffer fra o. 1606 samt en muret sokkel og en opgang af træ, begge dele formentlig fra 1869–70. Oprindeligt omfattede kurven fem fag med relieffer og kronedes af en †himmel.

Kurvens fire arkadefag indrammes hver især af halvsøjler; desuden er der på de retkantede hjørnefremspring sat en frisøjle. Søjlerne, af balusterform, har korintiske kapitæler og prydbælter med beslagværk og rosetter. Storfelterne kantes langs de lodrette sider af pilastre med attisk slyngbånd, som bærer en profileret, forkrøppet gesims hvorover halvrosen; i sviklerne er englehoveder. Reliefferne, der er udført efter kobberstik af Johannes Wierix 1579, viser de fire siddende og skrivende evangelister, hver med sit symbolvæsen. Alle er anbragt i arkitektoniske kulisser, hvori også indgår træer. Regnet fra opgangen ses: 1) (Fig. 39). Matæus ved et bord med englen stående ved sin højre side. 2) (Fig. 40). Markus ved en læsepult. Han har krydsede ben, en bog i skødet, og ved hans fødder ligger løven. 3) (Fig. 41). Johannes¹¹⁴ med venstre hånd under hagen og albuen støttet mod et bord. Bag hans stol ses ørnen. 4) (Fig. 69). Lukas ved et bord med oxen ved sine fødder. Postament- og friseelterne samt de retkantede hjørnefremspring, der adskiller dem, har beslagværk med rosetter og bosser; i friseelterne er desuden anført evangelisternes navne med reliefversaler, korresponderende med storfelternes relieffer, fra opgangen således: 1) »S. Mathevs«, 2) »S. Marcvs«, 3) »S. Iohannes«, 4) »S. Lvcas«. Kurven afsluttes forneden af et forkrøppet, profileret fodstykke, foroven af en kronliste med tandsnit og æggestav under en forkrøppet håndliste. Stolen hviler på en femsidet, muret og hvidmalet bærestolpe, formentlig fra 1869–70. Opgangen, der løber langs triumfvæggen og skibets sydvæg, har vægpaneler, formentlig fra samme tid, mens selve trappen er fornyet 1979.

Staffering. Stolen står umalet i lakeret, indfarvet træ. Soklen er hvidmalet, opgangens paneler og stød gråmalede ligesom kurvens inderside, mens

trinene har klar lak. Muligvis stod stolen umalet de første år efter opsætningen. 1617 blev den stafferet, jf. †indskrift ndf., sandsynligvis i stærke farver (jf. s. 2023). Malingen blev afrenset ved restaureringen 1869–70.

Tilblivelse og senere ændringer. Prædikestolen er sandsynligvis en donation fra Ditlev von Qualen og hans anden hustru Sofie Lunge o. 1606. Ifølge beskrivelsen i præsteindberetningen 1755 omfattede den i sin oprindelige opstilling en kurv med fem fag med relieffer samt en †himmel. Kurvens enkelte fag var adskilt af to 'piller' (søjler). I det midterste †storfelt var et †relief af Korsfæstelsen, visende Kristus flankeret af de to røvere. Derunder, 'på en aparte afdeling', vel i postamentfeltet, sås våbener og initialer for Ditlev von Qualen og hans to hustruer, Rigborg Valkendorf og Sofie Lunge, gengivet ganske som på altertavlen. I de øvrige storfelter var relieffremstillinger af evangelisterne 'med deres navne over'. †Himlen havde malet indskrift med 'store forgyldte bogstaver': »A(nn)o 1617 Lod ærlig och velbyrdige Mand Jost Høg til Biørnholm denne Prædikestoel Stoffere, paa Kirckens Bekostning. M. J. B.«.¹¹⁵ Himlen med indskrift fandtes endnu 1805,¹¹⁶ men må være nedtaget kort efter, antagelig i forbindelse med hovedreparationen 1816–17 (jf. s. 2024).¹¹⁷ Muligvis samtidig, eller måske først ved restaureringen 1869–70, må kurven være ombygget fra fem til fire fag, hvorved også våbenskjoldene for Ditlev von Qualen og hans to hustruer forsvandt.¹¹⁸ O. 1914 blev kurvens gulv udskiftet;³⁵ o. 1979 blev trappen fornyet.²⁵

1755 og endnu 1858 var prædikestolen opsat ved pillen mellem langhusets andet og tredje fag, formentlig den oprindelige placering.¹¹⁹ Ved restaureringen 1869–70 blev den flyttet et fag mod øst til sin nuværende placering umiddelbart neden for koret.

†*Prædikestol*, omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen, opsat i sydsiden 'op mod koret', sandsynligvis samme sted som den nuværende prædikestol.¹⁹

Stolestader (jf. fig. 22 og 47), 1869–70,¹⁰ svarende til stolene i Egense og Øster Skerninge (s. 1938 og 1988) med 116 cm høje endegavle med tagformet afslutning med udsparet trepas og arm-læn med forsænkede, kvartcirkulære felter hvori

Fig. 38. Prædikestol, 1606 (s. 2036). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Pulpit, 1606.*

knapper. Stolene er malet i grønne nuancer med forgyldte detaljer, sæderne har hynder af grøn uld. Oprindeligt var staderne egetræsmaled, 1925 blev de malet grå med forgyldte detaljer.⁴⁵ De er opstillet i to rækker med 18 bænke i nord, 16 i syd; oprindeligt var det samlede antal 36.

†*Stolestader*, uvis datering, antagelig o. 1600. Stolestaderne omtales tidligst i en malet tandskrift på en bjælke 'midt under hvælvingen i koret': »Anno 1701 er Stolene i St. Laurentii Kirke her udi Ollerup stafferet Gud til Ære, Kirken til prydelse og andre got Folk til exemple og

Fig. 39-40. Detaljer af prædikestol, o. 1606 (s. 2036). 39. Mattæus. 40. Markus. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Details of pulpit, c. 1606. 39. Matthew. 40. Mark.*

eftersiun». ³ Efter uenighed om, hvem der havde ret til at benytte hvilke stole, udfærdigede kirke-ejer Johan Lehn 1727 et stolestaderegister, fordelt efter hartkornets størrelse. ¹²⁰ Af registeret fremgår, at de fire forreste stole i hver række var unummererede og forbeholdt ejerne af Nielstrup, jf. ndf. Derpå fulgte 28[!] ¹²¹ nummererede mandsstole, hvoraf den første var for gården Bejerholm, den anden for 'præstens medhjælpere og kirkeværgen', og den tredje for bl.a. Skovsgård. Nr. 4-12 var forbeholdt navngivne bønder i sognet, og af de resterende stole var de første for husmænd og de næste for 'unge karle', hvis navne ikke specificeres. Blandt kvindestolene var den første i rækken efter Nielstrups stole uden nummer og forbeholdt præstekonen. Derpå fulgte 15 nummererede stole. Nr. 1 var for bl.a. Bejerholm, nr. 2 for bl.a. Skovsgård, og nr. 3-8 for bøndernes hustruer. De resterende stole var for husmæn-

denes koner og andre 'inderster'. 1755 nævnes, at årstallet »1701« var malet på Bejerholms og Skovsgårds stole (jf. ovf.), mens præstekonens stol (†præstekonestol) på den ene side havde initialer og årstal: »EAD 1652« (for sognepræst Anders Pedersen Arrebos hustru Elisabeth Andersdatter), og på den anden »MAD 1701« (for Maren Andersdatter, g.m. sognepræst Laurits Jacobsen Achthon). ⁹¹ 1768 fremgår, at alle stolene var forsynet med døre, hvilket angiveligt var bekostet af Laurits Jacobsen Achthon, vel samtidig med stafferingen 1701 (jf. ovf.). ⁴⁷ Samtidig nævnes, at ejeren af Skovsgård, Niels Madsen Stehr, året forinden havde opsat en såkaldt 'enkestol' i tårnrummets sydvestlige del. ¹²²

1861 fandtes 17 mandsstole i sydsiden, hvoraf de syv forreste havde bagklædning, og 21 kvindestole i nordsiden, heraf de otte forreste med bagklædning; de var alle forsynet med døre. End-

Fig. 41. Detalje af prædikestol, o. 1606 (s. 2036). Johannes. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Detail of pulpit, c. 1606. John.*

videre var der seks stolestader uden bagklædning og døre i hver side af tårnrummet.¹⁰ Ved kirkesyn 1862 påpegedes, at alle stolestaderne burde være forsynet med rygklædning, skråpulte og hatteknager.¹⁰ De blev nedtaget 1869-70.

Præstestole. 1) (Fig. 42), antagelig 1869-70, en armstol af kurulstype¹²³ med krumme ben hvori-mellem drejede stivere; i krydset foran er en knap. Agterstaffene afsluttes af løvehoveder og armlænenes endestykker er kannelerede og oprullet i volutter. Sæde og ryg er polstret med brunt skind. I koret; oprindeligt formentlig i $\dagger$ præstestol nr. 3.

2) (Fig. 43), 1930, tegnet og udført af Ingeborg Clausen, bekostet af Niels Bukh, forstander for Gymnastikhøjskolen i Ollerup (jf. s. 2006).⁷⁷ Stolen, af teaktræ, består af fyldingspaneler med relieffer i de øvre felter, der danner et afskærmet

rum i skibets nordøsthjørne over for prædikestolen; indgangen er gennem en låge, der udgør det østligste fag. Reliefferne, der 'skulle give udtryk for mennesker, der hørte efter, hvad Gud talte til dem og handlede efter det',¹²⁴ viser på de to vestvendte fag *Isaks ofring* (1 Mos. 22,11-18) og *Jakobs kamp med englen* (1 Mos. 32,25-30), på de tre sydvendte fag *Moses slår vand af klippen* (på fagets inderside med fordybede versaler: »4 Mose bog cap 20 v 1-12«), *David salves til konge* (på inder-siden: »1 Samuels bog cap 16 v 11-13«) og *Peters fiskefangst* (på inder-siden: »Lukas evangelium cap 5 vers 4-11«).

$\dagger$ *Præste- og skriftestole.* 1) Uvis datering; 1729 var stolen 'ganske løs' og forfalden, hvorfor den skulle fornys.¹¹⁰ 2) Sandsynligvis o. 1729; 1753 blev præsten begravet under den (jf. s. 2053).⁹¹ Ved alterets nordside.¹⁰ 3) (Jf. fig. 21), 1869-70,¹⁰ bestående af paneler med balustergitter foroven, svarende til $\dagger$ præstestol i Øster Skerninge (s. 1988). Oprindeligt egetræsmalet, 1925 malet med lys grå farve.⁴⁵ I skibets nordøsthjørne over for prædikestolen.

Fig. 42. Præstestol nr. 1, antagelig 1869-70 (s. 2039). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Priest's chair no. 1, presumably 1869-70.*

†*Degnestole*. 1) Omtalt 1589 som ‘passelig’, dvs. passende.¹⁹ Muligvis denne, der 1861 nævnes ved alterets sydside.¹⁰ 2) 1869–70,¹⁰ egetræsmalet, uvis placering.

†*Herskabsstole*. 1–2) 1652, for Eiler Høeg til Nielstrup og Else Krabbe, anbragt som de forreste stole i mands- og kvinderækken.⁹¹ Stolene var prydet med malede våbenskjolde, på Eiler Høegs stol for slægterne Høeg og Bryske, henholdsvis ledsaget af bogstaverne: »EHF« (Eiler Høegs fædrene) og »EHM« (Eiler Høegs mødrene) samt årstallet »1652«, anbragt således, at der stod to cifre under hvert våben. Tilsvarende sås på Else Krabbes stol våben for Krabbe og Friis, henholdsvis med bogstaverne: »EKF« (Else Krabbes fædrene) og »EKM« (Else Krabbes mødrene) samt årstallet »1652«. Stolene blev nedtaget ved restaureringen 1869–70.

Løse stole. 1) O. 1950, Børge Mogensen J39 (‘Folkestolen’), af eg med flettet sæde. Stolene står ved orglet samt i kælderen under tårnet. 2)

Nyere, Hans J. Wegner CH29 (‘Savbukstolen’), med polstret sæde af mørkviolet uld. De 16 stole er opstillet langs korets nord- og sydvæg.

Bænke. 1–2) 1869–70,¹⁰ med svejfede gavle, 91 cm høje. Bænkene, der svarer til bænke i Egense og Øster Skerninge (s. 1940 og 1989), er malet mørkegrå; de var oprindeligt egetræsmaled. I våbenhuset.

†*Bænke*. 1–2) Omtalt 1861, i koret.¹⁰

†*Kiste*, omtalt 1576, ‘ufærdig’, dvs. itugået eller ubrugelig.⁶⁹

†*Skabe*. 1) Omtalt 1576.⁶⁹ 2) 1869–70, til messeklæderne.¹⁰ I koret.

Pengeblok (fig. 44), formentlig 1700-tallet, overalt beslået med jernplader og -bånd. Blokken er fastgjort til væggen med to vandrette bånd, og skaftet har på siderne mod syd og øst desuden et lodret bånd. Blokhuset har en luge i forsiden, lukket med et vandret, hængslet bånd og er yderligere sikret med et lodret bånd på den vest-

Fig. 43. Præstestol nr. 2, 1930, udført af Ingeborg Clausen, skænket af Niels Bukh (s. 2039). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Priest's chair no. 2, 1930, made by Ingeborg Clausen, donated by Niels Bukh.*

Fig. 44. Pengeblok, formentlig 1700-tallet (s. 2041). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Poor box, probably 1700s.

vendte side. Låget er fladt med stor pengetragt (fornyet). Skaftet er malet mørkebrunt, blokhuset og båndene sorte. Blokken står i våbenhuset, vest for indgangen til kirken (jf. fig. 16).

Pengebøsser. 1-2) (Fig. 70), o. 1857, til De Fattiges Kasse.⁸³ Af jernblik med fladt, hængslet låg med pengetragt. Bøsserne er anbragt på retkantede piller af træ med profileret sokkel og gesims samt affasede hjørner, opstillet på hver side af døren til våbenhuset. Alt malet i grønne nuancer som stolestaderne.

Fig. 45. Dørfløj, 1937-40, udført af Ingeborg Clausen, bekostet af Thyra Berg (s. 2041). Yderside. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Door wing, 1937-40, executed by Ingeborg Clausen, funded by Thyra Berg. Outside.

Dørfløje. Udvendige. 1) (Jf. fig. 17) 1869-70,¹⁰ fladbuet dobbeltfløj, udvendig glat, indvendig med 2×2 fyldinger. Hver fløj har udvendig to hængsler med beslag af sortmalet smedjern, dannet af spiraloprullede bånd, der løber ud i små, spidse trepas, svarende til beslag i Øster Skerninge Kirke (s. 1990). Fløjene er udvendig malet mørkebrune, indvendig grå; de var oprindeligt egetræsmaledede. I våbenhusets sydmur.

2) (Jf. fig. 18) 1869-70,¹⁰ fladbuet enkeltfløj, malet mørkebrun, for trappehuset.

Indvendig dørfløj (fig. 45-46, jf. også fig. 16), 1937-40, tegnet og udført af Ingeborg Clausen, bekostet af Thyra Berg.¹²⁴ Dobbeltfløj af teaktræ i sortmalet gerigt, hver fløj har på hver side fire fyldinger med relieffer, mod våbenhuset motiver fra Det Gamle Testamente (fig. 45), mod kirken

fra Det Nye Testamente (fig. 46). Således viser de fire nederste felter mod våbenhuset menneskelivet, begyndende i nedre venstre hjørne (*Syndefaldet, Uddrivelsen af Paradis, Jordelivet, Kain og Abel*), de fire øverste viser hen til Moses og profetierne om Kristus (*Moses og den brændende tornebusk, Kobberslangen, Kristus knuser slangens hoved, Den gode hyrde*). De fire nederste felter mod kirken fortæller om Jesus og hans mor (*Bebudelsen, Fødslen, Flugten til Egypten, Den tolvårige Jesus*

i templet), de fire øverste viser Jesu liv (*Dåben, Helbredelsen af en syg, Nadveren, Bønnen i Getsemane*). Over døren er mod våbenhuset indskrift med fordybede, forgyldte versaler: »Min siæl lov Herren«. Mod kirken er en spidsbuet tympanon med en fremstilling af Nåde stolen med Gudfader, der holder den korsfæstede Kristus over hvis hoved Helligåndsdue; fremstillingen er indrammet af en mandorla, der holdes af engle.

†*Dørfløje. Udvendige.* 1) 1725, for opgangen til tårnet.⁵⁸ 2) Omtalt 1861, en glat revledør, i våbenhuset.¹⁰ *Indvendige.* 1) Omtalt 1861, en glat revledør mellem våbenhus og skib.¹⁰ 2) 1869-70, egetræsmalet, mellem våbenhus og skib.¹⁰

†*Pulpiturer.* 1) Omtalt o. 1768 efter dets nedtagelse, opsat ved tårnrummets syd- eller vestvæg over den murede begravelse (s. 2053).⁴⁷ 2) I tårnrummet, omtalt 1821, da tre bænke, som stod på det, skulle fastgøres.²⁰ 1858 anvendtes det til konfirmander.³³ 3) 1869-70,¹⁰ i tårnrummet med opgang fra kirken; egetræsmalet. På pulpituret var fem bænke. Det blev nedtaget 1926.

Orgel (fig. 48) 1978, med 15 stemmer og en transmission, to manualer og pedal. Bygget af Marcussen & Søn, Aabenraa. Disposition: Hovedværk: Principal 8', Rørfløjte 8', Oktav 4', Flachfløjte 2', Sesquialtera II, Mixtur III-IV. Overværk: Gedakt 8', Viola di gamba 8', Spidsfløjte 4', Principal 2', Cymbel II, Dulcian 8'. Subbas 16', Oktav 8' (trm.), Gedakt 8', Fagot 16'.¹²⁵ I 2002 blev Cymbel II udskiftet med en Quint 1 1/3'.¹²⁶ 2016 ombygget og udvidet til 17 stemmer, én, samt en delvis transmission, af Th. Frobenius & Sønner, Kgs. Lyngby og Horsens. Disposition 2016: Hovedværk: Principal 8', Rørfløjte 8', Oktav 4', Spidsfløjte 4', Oktav 2', Mixtur III, Dulcian 8'. Overværk: Gedakt 8', Viola di gamba 8', Tværfløjte 4' (2017), Flachfløjte 2', Sesquialtera II, Horn 8' (2017), Tremulant. Pedal: Subbas 16', Oktav 8' (trm.), Gedakt 8' (trm. fra Subbas), Fagot 16', Trompetbas 8' (2017). Manualomfang C-g³, pedalomfang C-f¹. Koblinger: HV+OV,

Fig. 46. Dørfløj, 1937-40, udført af Ingeborg Clausen, bekostet af Thyra Berg (s. 2041). Inderside. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Door wing, 1937-40, executed by Ingeborg Clausen, funded by Thyra Berg. Inside.*

Fig. 47. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Interior looking west.*

HV+OV16', P+HV, P+OV, P+OV4'. På gulvet i tårnrummet med østvendt facade og spillebord. Facaden, fra 1926, af teaktræ, er genanvendt fra kirkens første $\dagger$ orgel. Den blev uden vederlag tegnet af Ejnar Mindedal Rasmussen; de lodrette rammestykker har forgyldte relieffer af skiftevis blomster og fugle, tegnet og udskåret af Ingeborg Clausen som en illustration af den jordiske lovsang.⁸⁴ Ved genanvendelsen blev den lettere omarbejdet ved Lars Mindedal.

$\dagger$ Orgel, 1926, med ti stemmer, to manualer og pedal. Bygget af Marcussen & Søn, Aabenraa, finansieret ved frivillige midler.¹²⁷ Udvidet 1928 af samme til 12 stemmer. Disposition 1928: Manual

I: Bordone 16', Principale 8', Dolce 8', Capricorno 4', Mixtura a 4 cori. Manual II: Fistola 8', Quintatente 8', Principale 4', Flauto traverso 4', Flautino 2', Sesquialtera $2\frac{2}{3}$ '-2'. Pedal: Subbasso 16'. Manualomfang C-f³, pedalomfang C-d¹. Koblinger: I4'-I, II-I, II16'-I, II4'-I, I-P, II-P. Svelle for manual II. 3 kollektiver: Piano, Forte, Tutti. Pneumatisk aktion, bælgventilvindlader. Orglet var sandsynligvis kirkens første; i 1912 glædede biskop L. N. Balslev sig over den gode og kraftige sang i kirken, skønt den ikke havde noget orgel.⁴⁵ Orglet stod på gulvet i tårnrummet med østvendt facade og spillebord mod syd.¹²⁸ Facaden er genanvendt i kirkens nuværende orgel.

Fig. 48. Orgel, 1978, med facade fra 1926, tegnet af Ejnar Mindedal Rasmussen, og samtidige relieffer, tegnet og udført af Ingeborg Clausen (s. 2042). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Organ, 1978, with casing from 1926, designed by Ejnar Mindedal Rasmussen, and contemporary reliefs, designed and executed by Ingeborg Clausen.*

Syv salmenummertavler (fig. 49), 1928, tegnet og skåret af Ingeborg Clausen.⁴⁵ Af teaktræ, 69×42 cm, med frise af skiftevis hjulkors og rosetter foroven og cifre til ophæng af messing. På en af tavlerne er »Daab« og »Nadver« anført med fordybede, forgylde versaler.

†Salmenummertavler. 1) 1804 anskaffedes to nye tavler;¹²⁹ 1861 var det samlede antal otte.¹⁰ 2) (Jf. fig. 21), formentlig 1869–70, i profileret ramme med knapper foroven samt på de små hængestykker under de lodrette sider.

To præsterækketavler, 1983, skænket af gårdejer Anders Olsen, Sølyst.¹³⁰ Af eg; præsternes navne står med fordybede versaler. I våbenhuset. Tilsvarende tavler i Egense (s. 1943) og Lunde (s. 2202).

Fig. 49. Salmenummertavle, 1928, udført af Ingeborg Clausen (s. 2045). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Hymn board, 1928, made by Ingeborg Clausen.*

Fig. 50. Maleri, 1896. Portræt af sognepræst Jens Sophus Brandt (s. 2045). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Painting, 1896. Portrait of Pastor Jens Sophus Brandt.*

Maleri (fig. 50), 1896, portræt af sognepræst Jens Sophus Brandt (1838–98), signeret i nederste venstre hjørne med sort: »I. Brandt 1896«, formentlig for sønnen Jacob Frederik Brandt, maler og ingeniørofficer.¹³¹ Olie på lærred, 106×84 cm (lysmål 86×64 cm), indsat i profileret ramme af teaktræ. Halvfigursportræt af præsten i trekvartprofil, stående på Ollerup Kirkes prædikestol med højre hånd hvilende på stolens plysbetrukne overkant og en opslået bog på læsepulten. På brystet bærer han Dannebrogordenens ridderkors. I øverste højre hjørne læses med sorte versaler: »Ætat: LXXXV« (alder 85), og derunder ses et skjold med afdødes initialer: »ISB«. Maleriet hænger på sydvæggen i tårnrummet.

Belysningen, 1976,²⁵ omfatter tre ens *lysekroner* af messing, formet som tredobbelte lyskranse med 36 dråbeformede pærer, ophængt i skibet (jf. fig. 47), samt en enkelt krans med 18 pærer i koret og en tilsvarende med 12 pærer i våbenhuset. Endvidere fire *lamper*, ligeledes af messing, hver med seks pærer og ophængt i koret.

Tre (†)lysekroner (jf. fig. 21), antagelig o. 1900, af metal, til levende lys, med 12 spinkle, s-svungne arme i den nedre krans og seks i den øvre, henligger i kælderens under tårnet. Kronerne, der hang i skibet, blev nedtaget 1976.

To *kandelabre*, 1967, udført af smedemester Hans Rasmussen, Hudevad, og skænket af Ejnar Mindedal til minde om hans mor. Af bronze, svarende til (†)lysekroner.⁴⁵ I ligkapellet.

†*Ildkar*, omtalt 1576, af kobber, muligvis identisk med *røgelseskar s. 2032. Ildkar anvendtes til at hente trækul til tænding af alterlysene, jf. *DK Ribe* 1553 og 2022; jf. også Kirkeby s. 2103.

†*Ligbåre*, omtalt 1808.²⁰ Båren stod i våbenhuset.

Klokke (fig. 51), 1863, omstøbt af B. S. Løw, København, af †klokke nr. 3.⁷⁷ 109 cm i tværmål. Om halsen er et bånd med versalindskrift, gentaget fra †klokke nr. 3: »Verbum Domini manet in æternum Iens Hansen anno 1606« (Herrens ord varer evindeligt Jens Hansen år 1606); ind-

skriften indrammes af palmette- og bladborder. På legemet er støberindskrift, ligeledes med versaler: »Anno 1863 lod baron O. D. Rosenørn-Lehn mig omstøbe ved B. S. Løw i København«. Klokken er ophængt i vuggebom.

†*Klokker*. 1) Ved klokkeskatten 1526 afleverede kirken en klokke på 512 kg.¹³²

2-3) 1576 fandtes to 'mådelige' klokker i tårnet;⁶⁹ sandsynligvis de samme, som omtales af Jacob Madsen 1589.¹⁹

3) 1606. Om klokkes hals var indskrift: »MD-CVI. Iens Hansen«,¹³³ og derunder »Verbum Domini manet in æternum« (Herrens ord varer evindeligt).⁹¹ 1724 var knebelen faldet ned, og klokken måtte tages ned og repareres.⁵⁸ 1824 var klokken revnet;¹²⁹ 1844 blev den taget ned og repareret med lodning af urmager Engel fra Nykøbing.²² Ved synet 1862 noteredes, at klokken, der havde været loddet og klampet, havde så ringe lyd, at den burde omstøbes, hvilket skete det følgende år (jf. klokke nr. 1).¹⁰

Fig. 51. Klokke, 1863, støbt af B. S. Løw, København (s. 2046). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Bell, 1863, cast by B. S. Løw, Copenhagen.*

GRAVMINDER

Oversigt. I våbenhuset findes to store figursten over ejere af Nielstrup, begge fra tiden o. 1560–61 og oprindeligt anbragt hævet over gulvet i koret, samt tre små gravsten over børn, lagt i midten af 1600-tallet (jf. fig. 16). Nielstrup havde en $\dagger$ muret begravelse under koret, og 1698 indrettede sognepræsten desuden en gravkrypt under tårnet. Begge krypter blev tømt for indhold 1869–70.

$\dagger$ *Epitafier.* 1) O. 1698, over Lauritz (Laurits) Jacobsen Achthonius (Achthon) (sognepræst, $\dagger$ 8. febr. 1709) og hustru Maren Andersdatter (Arreboe) ($\dagger$ 18. nov. 1705).

Epitafiet, antagelig en indskrifttavle af træ, havde indskrift med forgyldte bogstaver,¹³⁴ der blev afskrevet af sognepræst Thomas Bredsdorff 1755: »Anno 1698 hafver hæderlig og Vellærde Mand hr. Lauritz Jacobsen Achthonius og hans Kiære Hustrue hæderlig og Gudelskende Matrone Maren Anders datter ladet den Begravelse under Taarnet bekoste til Deris Legemers Hvilested, hvor imod de hafver givet til Guds ære et Kalck og Discck af Sølv, forgyldt med deres Nafne paa Skrevne (†altersæt nr. 2)«. ⁹¹ I senere afskrifter citeres endnu en linje: »Forbandet være Den af Gud som deres Ben deraf udrydder«. ¹³⁵ Over og under indskriften var skriftsteder, foroven: »Herren Skal frie Dig i Sex angester, og i den Syvende skal intet Ont røre dig Job. 5. 19«, forneden: »Min Siæl Vær nu tilfreds igien, thi Gud gjør vel imod dig. Psal. 116,7«.

Oprindeligt hang epitafiet på nordvæggen lige over for prædikestolen;⁹¹ 1858 hang det i tårnet.¹³⁶ Antagelig nedtaget ved restaureringen 1869–70.

2)(?) O. 1534/1560, over ridder Johan Bjørn og hustru Gertrud Parsberg (jf. gravsten nr. 1). Ifølge præsteindberetningen 1755 skulle der have været et epitafium over ægteparret i kirken, men det fandtes ikke længere. Ved siden af alteret stod nogle tavler, hvorpå der var malet 'nogle sprog af Bibelen, som handler om Kristi død, opstandelse og himmelfart etc.', og som præsten mente kunne have været et epitafium, men 'ingen navne eller årstal findes derpå'.⁹¹

Gravsten. 1) (Fig. 52), efter 1560,¹³⁷ over iohan (Johan) biørnsen (Bjørnsen)(Bjørn), ridder til Nielstrup, $\dagger$ 1534 på Østrup, og hustru gertrud pasperres (Parsberg), $\dagger$ 1560 på Nielstrup.

Figursten af lys grå kalksten, 253×153 cm. Indskrift med fordybet fraktur på hammerformet skriftfelt i stenens fodfelt, flankeret af ophængte bladornamenter. Ægteparret står let vendt mod hinanden under en arkade, hvis bueslag bæres af kannelerede pilastre med entasis og akantus-bladskeder. Baserne er prydet med en firebladet roset i et udsparet felt mellem tovsnoninger; kapitælerne har tandsnit. På søjlepostamenterne er våbenskjolde, tv. for Bjørn, th. for Parsberg. I sviklerne ses springende løver, stående på kugler og med forbenene støttet på bueslaget; halen er ført mellem benene og op over ryggen. Johan Bjørn er vist stående foran arkaden, tung og bred i fuld rustning med højre arm foran livet; venstre hånd hviler på sværdfæstet, mens armen er skjult bag kroppen. Gertrud Parsberg, tilbagetrukket og markant mindre end ægtemanden, er vist som enke med langt hovedlin. Hun bærer lang overkjole med pufærmer over en underklædning med tætsiddende, lange ærmer. Armene er lagt over hinanden foran livet, og i højre hånd holder hun en rosenkrans; et sent, men ikke enestående eksempel på en afbildning af denne katolske rekvisit, jf. gravstenen over Inger Valkendorf ($\dagger$ 1555) i Svendborg Vor Frue Kirke (s. 220).

Chr. Axel Jensen betegner stenen som 'helt østdansk' af type; mandsfigurens overdrevne størrelse i forhold til kvindefiguren peger mod den såkaldte 'landskabsgruppe' og frakturindskriften mod Hans Malers værksted i Roskilde, mens de springende løver minder om en sten i Helsingborg fra 1570; han konkluderer dog, at der må være tale om et isoleret, lokalt arbejde.¹³⁸

Stenen, der af biskop Jacob Madsen blev betegnet som 'skøn', lå oprindeligt i koret lige foran alteret sammen med nr. 2 (nordligst), hævet over gulvet i hele sin tykkelse.¹³⁹ Ved hovedreparationen 1816–17 blev den dækket af mursten, så kun personernes hoveder var synlige.¹³⁶ Ved restaureringen 1869–70 blev den indmuret i tårnets vestvæg;¹⁰ 1926⁴⁵ blev den opsat mod våbenhusets østvæg på en sokkel af rødlig granit med sortmalet forside.

2) (Fig. 53), o. 1561, over Ifver (Iver) Lvnge (Lunge), Ofve (Ove) Lvnge (Lunges) til Tirsbæks søn, $\dagger$ Vor Frue aften, 24. marts 1587, på sin gård

Fig. 52. Gravsten nr. 1, efter 1560, over ridder Johan Bjørn (†1534) og Gertrud Parsberg (†1560) (s. 2047). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Tombstone no. 1, after 1560, of the knight Johan Bjørn (†1534) and Gertrud Parsberg (†1560).

Fig. 53. Gravsten nr. 2, o. 1561, over Iver Lunge (†1587) og Maren Bjørn (†1561) (s.2047). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Tombstone no. 2, c. 1561, of Iver Lunge (†1587) and Maren Bjørn (†1561).

Tirsbæk (Vejle Amt), begravet 5. maj 1587, og hustru Marren (Maren) Biørns daater (Bjørnsdatter) (Bjørn), datter af Iohan (Johan) Biørn (Bjørn) til Nielstrup (jf. nr. 1), †mandagen før Kristi Himmelfartsdag, 12. maj 1561, på Tirsbæk, begravet Hellig Trefoldighedssøndag (1. juni) 1561. Hele indskriften må være tilføjet efter 1587.¹⁴⁰

Figursten af lys grå kalksten, 247×136 cm. Antagelig senere indskrift med smukt formede, til dels sammenskrevne reliefversaler i profilindrammet skriftfelt nederst på stenen. Langs stenens lodrette sider er 2×8 anevåbener. Ægteparret, med spinkle, langstrakte skikkelser, står vendt mod hinanden under en kurvehanksbue. Iver Lunge, med langt tvedelt skæg og fjerprydet baret, der rager op foran bueslaget, er klædt i harnisk, prydet med fordybet akantusornamentik. Han hol-

Fig. 54. Drengebarn med skriftbånd. Detalje af gravsten nr. 2, o. 1561 (s. 2050). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Boy with scroll. Detail of tombstone no. 2, c. 1561.

Fig. 55. Gravsten nr. 3, o. 1632, over Thomas Christensen (†1632) (s. 2051). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Tombstone no. 3, c. 1632, of Thomas Christensen (†1632).

der højre hånd foran livet og griber med venstre om fæstet på sit sværd. Maren Bjørn, fremstillet langt mindre end ægtemanden, bærer konehue, lang, vid brokadekjole med folderige pufærmer og underdel med stramme ærmer. Armene er krydset foran livet, og om halsen ligger en svær kæde. Under hendes fødder er placeret ægtemandens opslåede hjelm, og ved hendes venstre side står et lille, nøgent drengebarn med et skriftbånd hvorpå indskrift med fordybede versaler: »Iehan Lvnge«, for parrets afdøde søn, Johan Lunge (fig. 54). Baggrunden er indtil hoftehøjde udfyldt af blomsterstande.

Stenen udgør hovedværket i den af Chr. Axel Jensen betegnede 'landskabsgruppe', kendetegnet ved mandsfigurens overdrevne længde i forhold til kvindefiguren og baggrundens fyld af blomster- eller landskabsmotiver. Borehullerne i hjel-

er medaljoner med evangelisternes symbolvæsen, der holder skriftbånd med deres navne i fordybede versaler, foroven Mattæus (»Mat«) (tv.) og Markus (»Mar«), forneden Lukas (»Lvc«) (tv.) og Johannes (»Ioh«). Længs de lodrette sider er blomsterstande. O. 1858 lå stenen som den nordligste foran opgangen til koret sammen med nr. 3 og 5.⁴⁵ Vel 1869-70 indmuret i våbenhusets nordvæg, vest for døren.

5) (Fig. 57), o. 1663, over Maarten (Morten) Hansen, †7. marts 1663. Af indskriften fremgår, at Hans Persen og hustru Karen Maartens datter (Mortensdatter) har lagt »beggie disse sten over deris s(alige) sønner«, men kun Morten nævnes, og kun én sten er bevaret. Indskriften afsluttes af ønsket: »Gud give dem en glædelig opstandelse«.

Rød kalksten, 50×27 cm, indskrift med fordybede versaler. Over indskriften er et fordybet Jesumonogram (»IHS«). O. 1858 lå stenen foran opgangen til koret sammen med nr. 3 og 4 som den sydligste.⁴⁵ Formentlig 1869-70 indmuret i våbenhusets sydvæg, øst for døren.

†Gravsten, formentlig lagt o. 1663 over en søn af Hans Persen og hustru Karen Mortensdatter (jf. gravsten nr. 5).

†Eftermiddelalderlige begravelser. 1) Nielstrups begravelse. En muret, hvælvet krypt under koret, antagelig indrettet i 1500-tallets første del.⁹¹ 1755 rummede krypten 'en del' kister, heraf flere barnekister, men de fleste var forrådnede og uden indskrift;⁹¹ 1768 fremgår, at knoglerne var samlet i en *†benkiste*.⁴⁷ 1816-17 blev begravelsen tilkastet og tilmuret.⁴⁵ 1869-70 blev krypten repareret og hvidtet, mens ligene blev nedgravet under korgulvet.¹⁴²

Begravede: Ridder Johan Bjørn, †1534 (jf. gravsten nr. 1); hans hustru Gertrud Parsberg, †1560 (jf. gravsten nr. 1); Maren Bjørn, Iver Lunges hustru, †12. maj 1561, begr. 1. juni 1561 (jf. gravsten nr. 2); Iver Lunge, †24. marts 1587, begr. 5. maj 1587¹⁴³ (jf. gravsten nr. 2); Else Krabbe, Eiler Høgs hustru, †26. nov. 1655, begr. 18. dec. s.å.¹⁴⁴ (jf. †kisteplade nr. 1); et barn af kaptajn Vierechen, †1685, nedsat i begravelsen med jomfru Anne Katrine Nielsdatters tilladelse;⁹¹ Anne Katrine Nielsdatter, †1713 (jf. †kisteplade nr. 2); Ide Sophie von Hobe, eneste datter af Jørgen Ernst von Hobe og hans anden hustru Edel Margrethe Brockenhuus von Löwenhielm, †1728;¹⁴⁵ en datter af afdøde oberstløjtnant Mathias Leth på Sande-rumgård, †1739 på Nielstrup;⁹¹ Jørgen Ernst von Hobe, †1749 i sit 83. år.¹⁴⁵

†Kisteplader. 1) 1655, over Else Krabbe, * på »Øs Kloster« (Övedskloster) i Skåne, datter af Tage Krabbe til Jordberga og Sophie Friis af Krastrup, g.m. Eiler Høg (Høeg) til Dallund, †26. nov. 1655 på Nielstrup, »udi hendes alders 47 aar 10 Januarii«.¹⁴⁶

1755 lå pladen løs i begravelsen, så det ikke kunne afgøres, hvilken kiste den hørte til.⁹¹

2) 1713, over Anna Catharina Nissen (Anne Katrine Nielsdatter), *22. febr. 1655 på Nielstrup, datter af afdøde borgmester i Svendborg Niels

Fig. 58. Kirkegårdsmonument nr. 1, o. 1868, over møller Johan Frederik Andersen (†1868) og Christine Andersen (†1903) (s. 2053). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Churchyard monument no. 1, c. 1868, to the miller Johan Frederik Andersen (†1868) and Christine Andersen (†1903).

Lauridtzen (Lauridsen) og Catharina Nissen (Katrine Nielsen), ejere af Nielstrup, g.m. Jørgen Ernst von Hoben (Hobe) til Nielstrup i 16 år fire uger og seks dage uden livsarvinger, †29. juni 1713 på Nielstrup »i sit alders 59 aar«. Efter personalia var et opbyggeligt vers:

»Den Salige afdøde indføres saa⁸⁸ talende:
Stat Jordklimp! See mit Støv, tænck du til Støv og bliver
Jord, Jordisk er, dog Gud den Samme Jord opliver
Som Hand afsiælet har, det være maa din fryd
Og min nu ævig er ved Guds basune lyd
Mit Legems Liv er vel frembragt, min Siæl til ære
Hos Gud indhiemlet blef, hvad Kand i verden være
Mig meer bekymre Skal, Synd, Siugdom eller Sorg
Derfra til Salighed, ieg Kom i Himmelborg.«¹⁴⁷

2) Ditlev von Buchwalds begravelse. I koret syd for alteret. Hans kårde var ophængt over gravstedet (†gravudstyr).⁹¹

Begravede: Ditlev von Buchwald, †6. okt. 1735, 68 år gammel, på Bejerholm.¹⁴⁸

3) Sognepræst Laurits Jacobsen Achthons begravelse. Indrettet 1698, jf. †epitafium nr. 1, som en murret krypt med kalkmalet udsmykning under den sydlige del af tårnet (jf. s. 2014 og 2021). Krypten rummede angiveligt to store og tre små kister, som ved restaureringen 1869–70 blev gravet ned under dens gulv.⁴⁶

Begravede: Sognepræst Laurits Jacobsen Achthons hustru, Maren Andersdatter Arreboe, †18. nov. 1705, knap 68 år gammel (jf. †epitafium nr. 1);⁹¹ Anders Henriksen Lund 'i præstegården', et år og ni uger gammel, †11. okt. 1705,¹⁴⁹ på kisten sås bogstaverne: »A. H. S. L.« og årstallet »1705«;⁹¹ sognepræst Laurits Jacobsen Achthon †8. febr. 1709 'i sit alders 68 år';⁹¹ personel kapellan Niels Pedersen Næraae †29. juni 1753 'i sit alders 31 år, næppe en måned førend sognepræsten' (jf. ndf.).¹⁵⁰

†Jordfæstebegravelse. Sognepræst og provst Vitus Bering, 70 år gammel, †24. juli 1753, efter eget ønske begravet under skriftestolen ved alterets nordside.⁹¹

Kirkegårdsmonument. 1) (Fig. 58), o. 1868, over Johan Frederik Andersen, møller, *29. febr. 1816 i Urte Mølle, †8. april 1868 smst., og hustru Christine Andersen, *1. april 1824 i Ollerup, †17. dec. 1903 på Lehnshøj.

Fig. 59. Kirkegårdsmonument nr. 3, o. 1911, over Agnete Balslev Clausen (†1911) (s. 2053). Foto Rikke Ilsted Kristiansen 2018. – Churchyard monument no. 3, c. 1911, to Agnete Balslev Clausen (†1911).

Stele af grå kunststen på tilsvarende, hulkel-profileret sokkel med ornamenter af hvidt marmor (tavle, kors) og biskuit (medaljon), 123×49 cm. Indskrift med fordybede versaler, udfyldt med sort. I forsiden er en indfældet tavle med indskrift og derover en medaljon med motiv af Thorvaldsens Dagen. Monumentet krones af et kløverbladskors, nedfældet i en bladkrans. På kirkegårdens sydvestlige del.

2) O. 1897, over Anton Nielsen, forfatter (stifter af højskolen i Ollerup, †6. marts 1897).

Himmelport af rødlig granit, 51×40 cm, med indskrift med fordybede versaler og antikva, udfyldt med sort. Nord for kirken.

3) (Fig. 59), o. 1911, over Agnete Balslev Clausen, *16. sept. 1910, †3. jan. 1911 i Ollerup præstegård.

Kors af egetræ, 57×41 cm, sandsynligvis udført af billedhugger Ingeborg Clausen, afdødes mor. Indskrift med reliefversaler. På fælles gravsted nordvest for kirken med nr. 4.

4) (Fig. 60), o. 1937, over Viggo (Peter Balslev) Clausen, sognepræst 1905–37, amtsprovst, *27. maj 1871, †31. juli 1937 og hustru Ingeborg Clausen, *15. jan. 1882, †15. marts 1956 (jf. s. 2024).

Monument i form af en tavle af eg, 68×78 cm, indsat i en portal af rødgrå granit, hvilende på en lav mur af tilsvarende materiale, samlet mål 107×290 cm. Tavlen har indskrift med fordybede versaler, udfyldt med gulbrun farve; over persona-lia læses den aronitiske velsignelse (4 Mos. 6,24–26), nederst citeres Paulus (1 Kor. 13,13). På por-talens overligger er et fordybet kors. Nordvest for kirken.

5) (Fig. 61), o. 1950, over Niels Bukh, forstan-der, Gymnastikhøjskolen Ollerup, *15. juni 1880, †7. juli 1950. Liggesten af grå granit, 136×93 cm, med hulkelf profileret kant og indskrift med reli-efversaler. På kirkegårdens nordvestlige del.

6) O. 1975, over Ejnar Mindedal (arkitekt),¹⁵¹ *1892, †1975, og Margrethe Mindedal, *1898, †1978.

Natursten af grå granit, 70×100 cm, indskrift med fordybede versaler, udfyldt med sort. Nord for kirken.

Fig. 61. Kirkegårdsmonument nr. 5, o. 1950, forstander for Gymnastikhøjskolen i Ollerup Niels Bukh (†1950) (s. 2054). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Churchyard monument no. 5, c. 1950, to the principal of the Gymnastics High School in Ollerup, Niels Bukh (†1950).

Fig. 60. Kirkegårdsmonument nr. 4, o. 1937, over sognepræst og amtsprovst Viggo Clausen (†1937) og hustru Ingeborg Clausen (†1956) (s. 2054). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Churchyard monument no. 4, c. 1937, to parson and rural dean Viggo Clausen (†1937) and his wife Ingeborg Clausen (†1956).

KILDER OG HENVISNINGER

Nedenfor er anført en oversigt over arkivalier eller utrykte kilder og litteratur anvendt i beskrivelsen af Ollerup Kirke. For en oversigt over arkivalier og litteratur samt forkortelser anvendt i Svendborg Amt i almindelighed, jf. også s. 59 ff. Henvisninger til Danmarks Kirker, Kbh. 1933-, er angivet som DK, efterfulgt af betegnelsen på det pågældende amt; referencer inden for Svendborg Amt har dog kun sideangivelse.

Arkivalier. Rigsarkivet, København (RAK). *Reviderede Regnskaber, Kirkeregnskaber*. Regnskaber Fyn 1662-1837. 3. Nyborg Provsti. Gudme, Sunds, Ærø og Als Herreder 1662-74 (RAK. Rev. rgsk. Rgsk. Fyn). *Rentekammeret Danske Afdeling, Fyns Stifts Rentekriverkontor*. 2244-191. Dokumenter ang. salg af Hvidkilde og det halve af Lindskov til Johan Lehn 1725 (Rtk. 2244-191. Dok. ang. salg af Hvidkilde). *Hofretten*: Ordinære boer, konceptskifter 1684-1771. 27. Valdemar Kristoffer Gabel 1725 (*Hofretten*. Ordinære boer. 27. Gabel).

Rigsarkivet, Odense (RAO). *Fyns bispearkiv*: Indberetninger om kirkeejere og patronatsret 1695-1786. – Synsforretninger over kirker med uddrag af regnskab 1631-35. – Synsforretninger over kirker 1718-35 (*Bispeark*. Syn over kirker). – Indberetninger om kirker og kirkegårde 1812-43 (*Bispeark*. Indb. om kirker og kirkegårde). – Sunds Herreds breve 1541-1805, 1805-1968 (*Bispeark*. Sunds Hrds. breve). – Sunds og Sallinge herreder 1853-67 (*Bispeark*. Sunds og Sallinge hrdr.). *Sunds Herreds provstiarkiv*: Register over kirkernes indkomster 1576 (*Provstiark*. Reg. over kirkernes indk.). – Kirkeregnskaber 1645-75. – Justitsprotokol m.m. 1690-1824 (heri kirkesyn 1760-1824) (*Provstiark*. Justitsprot. m.m.). – Breve fra biskop, amtmænd, stiftsovrighed og forskellige 1727-1812 (*Provstiark*. Breve fra biskop, amtmænd m.fl.). – Forskelligt 1851-75 (*Provstiark*. Forsk.). – Synsprotokol for kirker 1935-81 (*Provstiark*. Synsprot.). *Svendborg Amtspræst*: Synsprotokol for Sunds og Sallinge herreder 1824-39 (*Svendborg Amtspræst*. Synsprot.). – Breve fra kollegier, ministerier, stiftsovrighed, biskop og amtmænd 1837-51. *Ollerup Sogn*: Kirkeprotokol 1861-1978 (*Sogneark*. Kirkeprot.). – Embedsbog 1811-38. – Embedsbog 1858-1970 (*Sogneark*. Embedsbog). – Diverse sager 1589-1960 (*Sogneark*. Div. sager). *Ollerup menighedsråd*: Materiale vedr. træskærerarbejde i Ollerup Kirke 1948 (*Menighedsrådsark*. Træskærerarb.). *Lehn Godsarkiv*: Sager vedr. baroniet Lehns kirker 1792-1921 (*Lehn Godsark*. Sager vedr. kirker). – Byggesager 1861-1922 (*Lehn Godsark*. Byggesager). *Fyn i almindelighed. Topografica*: 3. Indberetninger til Jessen, Thurah og Danske Atlas 1743-71 (*Fyn i alm.* 3. Indb. 1743-71). – 4. Samlinger vedrørende Fyens Historie og Topografi. Fortegnelse over Fyns stift 1610 ff. (*Fyn i alm.* 4. Saml. Vedr. Fyns Hist.). – 6. Udskrift af de af stiftets præster

i henhold til stiftsovrighedens befaling af 22. okt. 1706 indgivne beretninger om kirkerne og disses antikviteter (*Fyn i alm.* 6. Indb. 1706). – 15. Fyn O. Ollerup. Diverse optegnelser vedr. Ollerup og Kirkeby sogne 1707-1926 (*Fyn i alm.* 15. Ollerup. Div. optegn.). – 17a. Fyn St-U. Sunds Herred. Sognepræsters efterretninger om de forskellige sogne 1760-1800 (*Fyn i alm.* 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.).

Det Kongelige Bibliotek (KB). *Gamle kongelige Samling*. 2351. 4°. Udskrift af Præsteskabets i Fyens Stift Antegnelser om Kirkerne i Fyen og underliggende der i Stiftet, for det meeste samlede og indgivne til Stiftets Øvrighed 1706-1707, med nogle faae Tegninger af Gravsteder og Vaabener (GKS 2351. 4°. Indb. 1706-07). *Kallske samling*. 377. 4°. Kopi af beskrivelse over kirkerne og herregårdene i Fyn og i Langeland, af sognepræsterne til Thuras brug forfattet 1755 (*Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755).

Nationalmuseet (NM). *Håndskriftsamlingen*: C. T. Engelstoft, *Kirkene i Fyns Stift* (med register af Olaf Olsen) (NM. Engelstoft). *Indberetninger*: J. S. Brandt 1890 (gravminder). – Chr. Axel Jensen 1922 (gravminder). – Ejnar Mindedal Rasmussen 1926 (gravkrypt). – Poul Nørlund 1926 (gravkrypt). – Jens Johansen uden dato (o. 1995) (inventar).

Rønnow Arkitekter A/S. *Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv*: Ollerup Kirke.

Tegninger og opmålinger. K. Bækhoj 1950 (opmåling af kirkegården). – L. Mindedal 1982 (plan, tværsnit og opstalter af kapellet). – L. Mindedal 1991 (plan, længde- og tværsnit af kirken).

Litteratur. Hans Nørgaard, *Ollerup og Kirkeby kirker – en beretning om 2 sydfynske kirker og deres præster gennem tiderne*, 1973. – Ingeborg Alslev, *Ollerup Kirke 1504-2004*, 2004 (*Alslev 2004*).

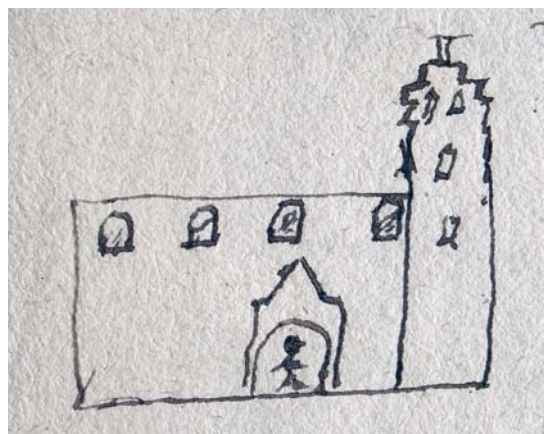

Fig. 62. Kirken gengivet i biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588-1604. I RAO. – *The church as shown in Bishop Jacob Madsen's book of visitations, 1588-1604.*

Historisk indledning ved Rikke Ilsted Kristiansen, kirkens omgivelser og bygning ved Pia Katrine Lindholt, glas- og kalkmalerier, inventar og gravminder ved Rikke Ilsted Kristiansen, heraf dog orgler ved Kristian Lumholdt. Arkivalielæsning ved Marie Louise Blyme, Rasmus Christensen, Bjørn Westerbeek Dahl, Kathrine Faust Larsen, Lukas Svane Nielsen og Andreas Broby Åberg-Jensen m.fl. Oversættelse til engelsk ved James Manley. Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet oktober 2018.

¹ *Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis. Forteg- nelse over Danmark Breve fra Middelalderen*, Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie (udg.), 1, III, Kbh. 1906, 740 (5. april 1448).

² *Repertorium diplomaticum* (note 1), 2,V, Kbh. 1933, 587 (24. febr. eller 20. sept. 1504).

³ RAO. *Fyn i alm.* 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.; *Sogneark*. Embedsbog; *Lehn Godsark*. Sager vedr. kirker.

⁴ KB. GKS 2351. 4°. Indb. 1706-07; Erich Pontoppidan og Hans de Hofman, *Den danske Atlas* VI, Kbh. 1774, 714.

⁵ *Danske Magazin* IV, 2, 1873, 51.

⁶ *Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold*

1551-1660, Rigsarkivet (udg.), Kbh. 1885-2005 (30. april 1610).

⁷ *Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet jordegods i Danmark, fra Reformationen til Nutiden, 1535-1765* II, Rigsarkivet (udg.), Kbh. 1908, 633 f. Von Gabel fik samtidig patronatsret til kirkerne i Øster Skerninge (s. 1963) samt på Strynø og Drejø, i Kullerup (Vindinge Hrd.) og i Hundstrup, på Avernakø og Lyø (Sallinge Hrd.) samt flere kirker på Sjælland.

⁸ *Kronens Skøder* (note 7), IV, Kbh. 1950, 611. Det solgte omfattede patronatsret til kirkerne i Egense (s. 1905), Sørup (s. 451), Ollerup, Øster Skerninge (s. 1963), på Drejø og Strynø, samt i Hundstrup og på Avernakø.

⁹ *Kronens Skøder* (note 7), IV, Kbh. 1950, 612 f.

¹⁰ RAO. *Sogneark*. Kirkeprot.

¹¹ »Register paa Præsternes Underholdning i Nyborg Len 1554«, *Fra Fyens Fortid. Samlinger og Studier*, G. Wad (udg.), 1, 1916, 132 f.

¹² *Kancelliets Brevbøger* (note 6) (20. nov. 1637); jf. også *Kirkehistoriske Samlinger* III, 6, 1887-89, 360, og IV, 3, 1893-95, 164 ff. og 638 f.

¹³ RAO. *Bispearkivet*. Synsforretninger over kirker med uddrag af regnskab 1631-35.

¹⁴ Aage Fasmer Blomberg, *Fyns vilkår under svenskekrigene 1657-1660*, Odense 1973, 232 og 509.

¹⁵ KB. GKS 2351. 4°. Indb. 1706-07; RAO. *Fyn i alm.* 6. Indb. 1706-07.

¹⁶ J. M. Thiele, *Danmarks Folkesagn*, I, Kbh. 1843, 274 f.; jf. også *Danske Atlas* (note 4), III, Kbh. 1767, 576 f.; *Danske præsters indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807*. Bornholm, Lolland-Falster og Fyn, Christian Adamsen og Vivi Jensen (red.), Højbjerg 1997, 274 ff.

¹⁷ *Erindringer fra Ollerup*, Anelise Bro m.fl. (red.), 2003, 14.

¹⁸ Jf. de ældre matrikelkort; RAO. *Sogneark*. Kirkeprot.

¹⁹ *Biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588-1604*, Jens Rasmussen og Anne Riising (udg.), Odense 1995, 212.

²⁰ RAO. *Provstiark*. Justitsprot. m.m.

²¹ RAO. *Svendborg Amtspræst*. Synsprot.

²² RAO. *Lehn Godsark*. Sager vedr. kirker.

²³ RAO. *Provstiark*. Synsprot.; Korrespondance i NM.

²⁴ *Erindringer fra Ollerup* (note 17), 284.

²⁵ RAO. *Provstiark*. Synsprot.

²⁶ *Jacob Madsens visitatsbog* (note 19), 212; Mikael Manøe Bjerregaard, »Middelalderlige kirkelader i Danmark«, *Kuml* 2003, 247-85.

²⁷ RAO. *Sogneark*. Kirkeprot.; Korrespondance i NM.

²⁸ Korrespondance i NM.

²⁹ RAO. *Bispeark*. Indb. om kirker og kirkegårde; Tony Buchardt, »Ollerup Kirkegård«, *Den frie Lærerskole* 1966, 20.

³⁰ RAO. *Bispeark*. Indb. om kirker og kirkegårde.

³¹ Der er muligvis en utydelig lodfuge knap 1 m øst for vinduet i langhusets andet fag, hvor skibets østhjørne kan have været. Skibets østhjørner kan også være bag ved de senere opførte stræbepiller (s. 2015).

Fig. 63. Nygotisk kapel fra 1905 på kirkegården (s. 2007). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Neo-Gothic chapel from 1905 in the churchyard.*

Fig. 64. Tilmuret romansk vindue i skibets sydmur (s. 2010). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Bricked up Romanesque window in south wall of nave.*

³² Vinduet har formentlig også været blændet før restaureringen, muligvis kun i lysningen, hvorfor det blev tilmuret i facaden 1869-70.

³³ NM. *Engelstoft*.

³⁴ Stræbepillerne nævnes 1724, men er formentlig ældre. RAK. *Rtk.* 2244-191. Dok. ang. salg af Hvidkilde.

³⁵ RAO. *Lehn Godsark*. Byggesager.

³⁶ I Egense og Øster Skerninge var der ingen triumfmur efter den senmiddelalderlige udvidelse til langhuskirke (s. 1911 og 1967).

³⁷ I bagmuren mod vest kan erkendes teglsten i omtrent munkestensformat lagt i krydsskifte.

³⁸ Det er ikke muligt at se, om trappehusets murværk udvendig er i forbandt med den øverste, teglbyggede del af tårnet. Da overdøren er kraftigt ombygget 1869-70 (s. 2016), og bagmurene er stærkt overpudset, kan der heller ikke i det indre erkendes en sammenhæng.

³⁹ Engelstoft beskrev, at tårnet havde fire kamtakker,

men han må dermed mene fire på hver side af gavltre-kanten, hvorved der har været ni i alt. NM. *Engelstoft*.

⁴⁰ Hvælpillernes konstruktion kendes fra mange kirker på Fyn, både nærliggende som Kirkeby (s. 2073) og Tved (s. 1839) og fjernere beliggende Nørre Lyndelse (DK Odense 3931) og Birkende (DK Odense 4380).

⁴¹ Teknikken kan kun ses på tårnhvælvet, da de øvrige er pudset på oversiden.

⁴² Vinduerne beskrives 1861 som 'firkantede trævinduer', hvilket formentlig er firkantede trærammer indsat i ældre vinduesåbninger med fladbuede stik. Ligeledes nævnes, at kirken har haft fem vinduer mod syd og et mod nord. De søndre var formentlig fordelt med tre i langhuset, et i våbenhuset (s. 2014) og et i tårnet. RAO. *Sogneark*. Kirkeprot.; NM. *Engelstoft*.

⁴³ 1859 ønskedes et vindue indsat i tvåbenhuset, så vinduet, der er nævnt 1861, kan være nyt; RAO. *Lehn Godsark*. Sager vedr. kirker.

⁴⁴ NM. Indb. ved Poul Nørlund og Ejnar Mindedal Rasmussen 1926.

⁴⁵ RAO. *Sogneark*. Embedsbog.

⁴⁶ NM. Indb. ved Ejnar Mindedal Rasmussen 1926.

Fig. 65. Støttekonsol til klokkestokværkets gulv (s. 2017). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Support bracket for belfry floor.*

⁴⁷ RAO. *Fyn i alm.* 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.

⁴⁸ RAO. *Bispeark.* Sunds Hrds. Breve; *Lehn Godsark.* Sager vedr. kirker.

⁴⁹ Kirkens restaurering 1869–70 er udførligt beskrevet i RAO. *Sogneark.* Kirkeprot.

⁵⁰ Samme arkitekt restaurerede også Vor Frue Kirke i Svendborg (s. 308–10) og Øster Skerninge Kirke (s. 1972).

⁵¹ I gesimsen er også benyttet gule teglsten i normalformat, som kan være fra en senere reparation.

⁵² I Øster Skerninge Kirke er bagmurene ligeledes blevet rettet op 1866 (s. 1972). Der er skalmuringen meget tydelig, da skjoldbuernes dybde varierer meget fra gulv til loft. I Ollerup er denne dybdeforskel meget lille. Hvælvenes bemaling omtales af J. P. Trap, *Kongeriget Danmark*, 3. udg., III, H. Weitemeyer (udg.), Kbh. 1899, 635.

⁵³ Trap nævner, at tårnet skulle være istandsat 1891–92 af Otto Rosenørn Lehn, men det har ikke kunnet bekræftes; J. P. Trap, *Danmark*, 5. udg., V, 2, Niels Nielsen, Peter Skautrup og Povl Engelstoft (red.), Kbh. 1957, 682.

⁵⁴ Gulvene er lagt i samme mønster som i Sørup (s. 457), Egense (s. 1919) og Øster Skerninge (s. 1974).

⁵⁵ Teglstensgulvet i koret både foran og bag ved alterskranken er af nyere teglsten end i skibet. 1869–70 skulle gulvet foran alterskranken dog være lagt i samme mønster. 1925 nævnes kun, at gulvet inden for knæfaldet blev lagt med gule teglsten. Dog er det mest sandsynligt, at hele det nuværende mønstrede gulv i koret er lagt 1925. RAO. *Fyn i alm.* 15. Ollerup. Div. optegn.

⁵⁶ Stenhuggeren Karl Østbjerg, som huggede granittrinenene, udhuggede 1921 det nye alterbord til Kirkeby Kirke (s. 2090). RAO. *Fyn i alm.* 15. Ollerup. Div. optegn.

⁵⁷ RAO. *Fyn i alm.* 15. Ollerup. Div. optegn.

⁵⁸ RAK. *Hofretten.* Ordinære boer. 27. Gabel.

⁵⁹ RAO. *Sogneark.* Kirkeprot.; NM. Engelstoft.

⁶⁰ Krydsbåndene er bladede på fag nr. 5, 9 og 13 fra øst.

⁶¹ RAK. *Rev. rgske.* Rgske. Fyn.

⁶² RAK. *Rtk.* 2244–191. Dok. ang. salg af Hvidkilde.

⁶³ RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.; *Svendborg Amtsprovsti.* Synsprot.

⁶⁴ På fig. 2 ses kakkelovnenes skorstene ved hhv. korets østgavl og tårnets nordgavl.

⁶⁵ Korrespondance i NM; *Rønnow Arkitekter A/S. Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv.* Ollerup Kirke.

⁶⁶ *Rønnow Arkitekter A/S. Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv.* Ollerup Kirke.

Fig. 66–67. Mørtelrelieffer på hvælvenes oversider (s. 2017). 66. Bladranke. 67. Ansigt. Foto Arnold Mikkelsen 2018.
– Mortar reliefs on the upper surfaces of the vaults. 66. Foliage. 67. Face.

Fig. 68. Detalje af *røgelseskar med runeindskrift, 1200-tallet (s. 2033). I NM. Foto John Lee 2018. – *Detail of *censer with runic inscription, 1200s.*

⁶⁷ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755; RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743–71.

⁶⁸ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755; GKS 2351. 4°. Indb. 1706–07; RAO. *Fyn i alm.* 6. Indb. 1706–07.

⁶⁹ RAO. *Provstiark.* Reg. over kirkernes indk.

⁷⁰ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755 samt, næsten enslydende, RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743–71 og 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn. I det følgende er findskrifter gengivet med den i førstnævnte afskrift anvendte ortografi.

⁷¹ Beskrivelsen, der er usigneret og udateret, bærer titlen 'Forbedring til Den Danske Atlas for Ollerup og Kirkeby' og rummer flere nye oplysninger i forhold til 1755-beskrivelsen. RAO. *Fyn i alm.* 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.

⁷² RAO. *Fyn i alm.* 4. Saml. Vedr. Fyns Hist. Beskrivelsen er trykt i *Odense Adresse-Contours Efterretninger* 1775, nr. 7, 9 og 10, og er endvidere afskrevet i RAO. *Sogneark.* Embedsbog 1811–38. Af en notits i sidstnævnte fremgår, at beskrivelsen skyldes Thomas Mortensen Bredsdorff, der fra 1773 var præst i Vester Skerninge.

⁷³ RAO. *Sogneark.* Embedsbog; afskrifter findes i *Lehn Godsark.* Sager vedr. kirker og *Fyn i alm.* 15. Ollerup. Div. optegn. Beretningen er nedskrevet, før klokken blev omstøbt 1863. I embedsbogen findes desuden oplysninger om inventararbejderne i 1925–40.

⁷⁴ *Alslev* 2004 13.

⁷⁵ RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m. Ændringerne af alteret kan have været udtryk for et ønske om en tilbagevenden til den oldkristne kirkes enkle indretning, jf. Birgitte Bøggild Johannsen i Ebbe Nyborg og Birgitte Bøggild Johannsen, »Herregård og kirke«, *Herregården.*

Menneske – samfund – landskab – bygninger, John Erichsen og Mikkel Venborg Pedersen (red.), 3, Kbh. 2005, 278 ff.

⁷⁶ Ingeborg Clausen har redegjort for sine tanker i forbindelse med arbejderne i et brev til menighedsrådet 4. juni 1948; RAO. *Menighedsrådsark.* Træskærerarb. Hun har også udført arbejder i bl.a. Kirkeby (s. 2090 og 2093) og Lunde (s. 2196).

⁷⁷ RAO. *Sogneark.* Kirkeprot.; Embedsbog.

⁷⁸ 1806 nævnes, at alteret af kirkeejeren var bestemt til nedtagelse; det er dog antagelig først sket ved hovedreparationen 1816–17. RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.

⁷⁹ RAO. *Provstiark.* Forsk.; *Lehn Godsark.* Sager vedr. kirker. Anskaffelsen skal antagelig ses i sammenhæng med en kongelig approbation 1807 af et ønske om at borttage altertavlerne i alle baroniet Lehns kirker 'imod at sætte et bord med knæfald', jf. Svendborg Skt. Jørgens (s. 425 med note 104) og Øster Skerninge (s. 1978). Bemærkelsesværdigt nok synes forandringen ikke at være gennemført i godsets hovedkirke, Egense (s. 1925). Yderligere et eksempel på et rundt alterbord, fra 1806, findes i Gevninge Kirke (*DK Kbh Amt* 877).

⁸⁰ RAO. *Provstiark.* Forsk.; *Lehn Godsark.* Sager vedr. kirker.

⁸¹ RAO. *Sogneark.* Kirkeprot. 1915 angives bordet at måle 215×100 cm.

⁸² RAO. *Fyn i alm.* 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn. Anne Katrine Nielsdatter var datter af borgmester i Svendborg Niels Lauridsen (†senest 1677), fra hvem hun arvede en part af Nielstrup.

⁸³ RAO. *Sogneark.* Kirkeprot.; *Lehn Godsark.* Sager vedr. kirker.

⁸⁴ Således beskrevet af Ingeborg Clausen i et brev til

Fig. 69. Detalje af prædikestol, o. 1606 (s. 2036). Lukas. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Detail of pulpit, c. 1606. Luke.*

menighedsrådet 4. juni 1948; RAO. *Sogneark.* Embedsbog.; *Menighedsrådsark.* Træskærerarb.

⁸⁵ RAO. *Sogneark.* Kirkeprot.; Embedsbog; *Menighedsrådsark.* Træskærerarb.

⁸⁶ Jette Lund, *En Altertavle af fru Ingemann: Lucie Marie Ingemanns alterbilleder*, Odense 2018, 42–44.

⁸⁷ Om betegnelsen 'skarns' refererer til motivet eller tavlen bevaringstilstand kan ikke afgøres, jf. Louise Lillie, »Biskop Jakob Madsen og billederne«, *Fynske Årbøger* 1989, 26 f.

⁸⁸ Ordet er udeladt i KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755, men medtaget i de øvrige afskrifter.

⁸⁹ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755. Senere i beretningen anføres endvidere, at der stod nogle tavler ved siden af alteret med malede skriftsteder om Kristi død, opstandelse og himmelfart, som kunne stamme fra et epitafium (jf. *†epitafium(?)* s. 2047). I de næsten enslydende afskrifter (*Fyn i alm.* 3. Indb. 1743–71 og 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.) omtales såvel nogle 'store udhugne billeder' som 'en del andre tavler om Kristi død, opstandelse og himmelfart (...) mestendels spolerede', der stod ved siden af alteret, hvorfra de var nedfaldet, mens tanken om et muligt epitafium ikke nævnes.

⁹⁰ RAK. *Rtk.* 2244–191. Dok. ang. salg af Hvidkilde; RAO. *Bispeark.* Syn over kirker.

⁹¹ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755.

⁹² Ydermere var en af figurerne løs og i fare for at falde ned, jf. RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.

⁹³ De 'udhugne billeder', der i midten af 1700-tallet stod på gulvet ved siden af alteret efter at være faldet ned (jf. ovf.), kunne muligvis også være identiske med de fem helgenfigurer, der 1803 stod på storgesimsen; i så fald skulle de være genopsat i 1700-tallets anden halvdel.

⁹⁴ I forbindelse med hovedreparationen nævnes ganske vist, at der 'ingen forandringer foretages indvendig i kirkerne, men blot reparationer'; dette må dog antagelig gælde de bygningsmæssige arbejder. RAO. *Bispeark.* Sunds Hrds breve.

⁹⁵ RAO. *Sogneark.* Kirkeprot. Ved sit besøg i juni 1870, mens kirken var lukket pga. restaureringen, supplerede Engelstoft sin beskrivelse af altertavlen med oplysningen: »med Fru Ingemanns Ch(ri)sti Opstand(else) forov(en)«. NM. *Engelstoft.*

⁹⁶ I oversigten over udførte arbejder ved restaureringen 1869–70 nævnes ganske vist blot, at alteret (ligesom døbefonten og prædikestolen) blev 'restaureret'. Ved sit besøg i kirken 1872 noterede Engelstoft dog: 'Nyt maleri af [ikke udfyldt, antagelig kunstnerens navn] i en stor ny opstalt (Nadveren)'. NM. *Engelstoft.*

⁹⁷ 1823 udførte N. P. Fogh et maleri af Nadverens indstiftelse til renæssancealtertavlen (1598–99) i Svendborg Skt. Jørgens Kirke (s. 426).

⁹⁸ *Trap*, 3. udg., 1899 (note 52), 635; indskriftens nederste linje er i dag delvist skjult af rammen, således at årstallet ikke kan læses.

⁹⁹ NM. Indb. ved Jens Johansen u.d. (o. 1995).

¹⁰⁰ NM. *Engelstoft.* Helt udelukkes kan det ikke, at der er tale om en forveksling med Bebudelsesmaleriet af samme kunstner ((†)altertavle ovf.). På den anden side er det vanskeligt at forestille sig dette indsat som topfelsesmaleri i den gamle altertavle.

¹⁰¹ Finn Grandt-Nielsen, *Fynsk Kirkesølv*, Odense 1983, 190. Ingeborg Clausen tegnede også altersølv til Kirkeby Kirke (s. 2092).

¹⁰² RAO. *Provstiark.* Synsprot.; *Sogneark.* Kirkeprot.

¹⁰³ Chr. A. Bøje, *Danske guld og sølv smedemærker før 1870*, II, Kbh. 1982, nr. 4457; jf. også *Grandt-Nielsen 1983* (note 101), 128.

¹⁰⁴ *Grandt-Nielsen 1983* (note 101), 190.

¹⁰⁵ Lis Jacobsen og Erik Moltke, *Danmarks Runeindskrifter. Text*, Kbh. 1942, nr. 179; Hiltrud Westermann-Angerhausen, *Mittelalterliche Weihrauchfässer von 800 bis 1500*, Petersberg 2014, 320 (IV c 8); jf. også databasen Danske runeindskrifter <http://runer.ku.dk/VisGenstand.aspx?Titel=Ollerup-r%c3%b8gelseskar> besøgt 5. juli 2018.

¹⁰⁶ De øvrige, bevarede kar stammer fra Faaborg (s. 705), Stenstrup (s. 2154), Lunde (s. 2206), Ulbølle, Hundstrup og Heden (Sallinge Hrd.), Hesselager (Gudme Hrd.), Kullerup (Vindinge Hrd.) og Bøstrup (Langlands Nørre Hrd.), mens et kar har tilhørt kirken i Tjome (Vestfold, Norge). Endvidere et tågelseskar fra Svinninge (Gudme Hrd.), kendt gennem ældre afskrifter af indskriften; jf. *Jacobsen og Moltke 1942* (note 105) 207 ff.; *Westermann-Angerhausen 2014* (note 105), 316 ff.

¹⁰⁷ Således et kar med uvis proveniens, hvor skålen er fornyet, og et kar fra Fraugde (DK Odense 3557), jf. *Westermann-Angerhausen 2014* (note 105), 316 ff.

Fig. 70. Pengebøsse, o. 1857 (s. 2041). Foto Arnold Mikelsen 2018. – Money box, c. 1857.

¹⁰⁸ Thomas Bircheroed, »Dissertatio epistolaris de causis deperditarum, apud septentrionales, et præsertim apud Danos, Antiquitatum«, *Dänische Bibliothec* IV, Kbh. 1743, 409 f.

¹⁰⁹ Jf. Ludv. F.A. Wimmer, *De danske Runemindesmærker*, IV, 1, Kbh. 1903-04, 125 ff.; *Jacobsen og Moltke 1942* (note 105), 213; se også note 106.

¹¹⁰ RAO. *Bispeark*. Syn over kirker.

¹¹¹ RAO. *Fyn i alm. 17a*. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.; *Danske Atlas* (note 4), 714.

¹¹² RAO. *Provstiark*. Breve fra biskop, amtmand m.fl.

¹¹³ Gruppe IVa, jf. M. Mackeprang, *Danmarks middelalderlige Døbefonte*, Kbh. 1941, 114 f.

¹¹⁴ Den usædvanlige rækkefølge, hvor reliefferne af Johannes og Lukas er byttet om, kan være etableret ved ombygningen af stolen, jf. ndf.

¹¹⁵ KB. *Kallske saml. 377. 4°*. Beskrivelse over kirkerne 1755. Just Høeg til Bjørnholm (1578-1649) (Randers Amt) var halvbror til Eiler Høeg til Nielstrup. Forkortelsen (initialerne?) »M. J. B.« lader sig ikke umiddelbart opløse.

¹¹⁶ R. Nyerup, *R. Nyerups antiqvariske Fodrejse i Fyen i August 1805, som er Fortale foran hans 1806 udgivne Oversyn over danske og norske Antiquiteter*, Kbh. 1806, 22.

¹¹⁷ I embedsbogen o. 1858 omtaler J. S. Brandt den indskrift 'som endnu i provst Christensens tid fandtes over prædikestolen', dvs. sognepræst Jacob Christensen, †1821. RAO. *Sogneark*. Embedsbog; jf. også *Nyerup 1806* (note 116), 22.

¹¹⁸ I beskrivelsen af arbejderne 1869-70 nævnes blot, at prædikestolen er 'restaureret', hvilket kan dække over meget omfattende arbejder, jf. f.eks. prædikestolen i Øster Skerninge Kirke (s. 1985).

¹¹⁹ KB. *Kallske saml. 377. 4°*. Beskrivelse over kirkerne 1755; NM. *Engelstoft*.

¹²⁰ RAO. *Sogneark*. Div. sager.

¹²¹ Det høje antal kunne måske tyde på, at nogle af mandsstolene stod i nordsiden, bag kvindestolene.

¹²² †Enkestole kendes bl.a. fra Christiansø Kirke (opsat 1693, *DK Bornholm* 580).

¹²³ Dvs. inspireret af antikkens foldestol (sella curulis), symbolsk knyttet til embedsmænd.

¹²⁴ RAO. *Sogneark*. Embedsbog; *Menighedsrådsark*. Træskærerarb.

¹²⁵ *Orglet* 1, 1979, 53.

¹²⁶ Den Danske Orgelregistrant. Rapportbasen #1156.

¹²⁷ Efter et fremstød ved bl.a. Thorvald Aagaard, Ryslinge, indkom der over 14.000 kr. til formålet, hvilket overgik budgettet på 11.000 kr. Ved udvidelsen i 1928 ønskede orgelbygger Sybrand Zachariasen 'af kærlighed til sagen' kun betaling for det ene af de to registre; RAO. *Fyn i alm. 15*. Ollerup. Div. optegn.

¹²⁸ Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant.

¹²⁹ RAO. *Provstiark*. Justitsprot. m.m.; *Lehn Godsark*. Sager vedr. kirker.

¹³⁰ *Alslev 2004* 11.

¹³¹ På rammens bagside er en påklisset seddel med indskrift med skriveskrift: »Portrait af Pastor I. S. Brandt til Ollerup og Kirkeby. I. Brandt«, jf. foto i NM.

¹³² Victor Hermansen, *Klokkeskatterne af 1526 og 1601* (manuskript uden år i NM), 20. Af herredets øvrige kirker gav Skårup en klokke på 584 kg (s. 1807) og Kværndrup en klokke på 264 kg.

¹³³ Jens Hansen var præst i Ollerup o. 1574-77; derpå i Assens (†1615).

¹³⁴ *Nyerup 1806* (note 116) 20 f.

¹³⁵ *Nyerup 1806* (note 116) 20 f. efter en afskrift ved sognepræst Jacob Christensen 1805, samt RAO. *Sogneark*. Embedsbog, hvor sognepræst Jens Sophus Brandt gengiver indskriften, men samtidig anfører, at den midterste del af den nu (o. 1858) er ulæselig, og altså derfor må skrive af efter en ældre afskrift.

¹³⁶ NM. *Engelstoft*; RAO. *Sogneark*. Embedsbog.

¹³⁷ Chr. Axel Jensen, *Danske adelige Gravsten fra sengotikens og renaissancens Tid*, I-II, Kbh. 1951-53, I, 263.

¹³⁸ *Jensen 1951-53* (note 137), I, 263, og II, 247 (nr. 549); endvidere NM. Indb. ved Chr. Axel Jensen 1922.

¹³⁹ *Jacob Madsens visitatsbog* (note 19), 212. Jacob Madsen omtaler desuden ophøjede sten i Egense (s. 1947) og Skovby (visitatsbogen s. 275); sidstnævnte med bemærkningen 'lader ilde i kirken'. Kritikken skal muligvis ses i sammenhæng med Frederik II's forbud 1576 mod monumentale, fritstående gravmæler, jf. *Jensen 1951-53* (note 137), II, 12.

¹⁴⁰ *Jensen 1951-53* (note 137), II, 238 (nr. 494).

¹⁴¹ *Jensen 1951-53* (note 137), I, 255 ff.

¹⁴² RAO. *Sogneark*. Kirkeprot.; NM. Indb. ved J. S. Brandt 1890.

¹⁴³ »Ejler Brokkenhuses historiske kalenderantegnelser for 16de Aarhundrede«, Joh. Grundtvig (udg.), *Samlinger til Fyens Historie og Topographie*, 6, Odense 1873, 363.

¹⁴⁴ »Biskop Laurits Jacobsen (Hindsholms) Dagbog fra 1651 til 1663«, Holger Fr. Rørdam (udg.), *Kirkehistoriske Samlinger*, V, 3, 1905-07, 714.

¹⁴⁵ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755; *Danske Atlas* (note 4), 714.

¹⁴⁶ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755. Den sidste dato, '10. januar', var muligvis tilføjet sekundært, idet skriften var meget mindre end det øvrige og sat 'på et sted, hvor der alene har været rum dertil'.

¹⁴⁷ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755. Sognepræsten tvivlede dog på, at afdøde var født på Nielstrup, da hendes forældre først senere fik part i gården, jf. også *Trap*, 5. udg., 1957 (note 53), 683.

¹⁴⁸ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755; RAO. *Fyn i alm.* 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.; *Danske Atlas* (note 4), 714.

¹⁴⁹ RAO. *Ollerup Sogn*. Kirkebog 1680-1814.

¹⁵⁰ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755; RAO. *Fyn i alm.* 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.

¹⁵¹ Ejnar Mindedal Rasmussen, Ollerup, har bl.a. tegnet Gymnastikhøjskolen og forestået talrige kirkere-staureringer.

OLLERUP CHURCH

The church lies at the western end of the village on the north side of the lake Ollerup Sø. With the establishment of the Ollerup Folk High School the village expanded in the course of the 1900s towards the east, so the church now has a less central placing in the town.

Building. The church consists of a Romanesque nave to which there probably belonged a narrower †chancel towards the east. The walls are in fieldstone with no visible footing. Like other Romanesque churches it probably had two †doors in the western end of the nave; both have disappeared, however, in later refurbishings. A single round-arched window is preserved on the south side (fig. 69), and a similar one to the north is known from old reports.

In the Late Middle Ages a nave-chancel was built towards the east; it was built of the same materials as the Romanesque building (fig. 1). Whether the church was given new windows during the rebuilding as a nave church is unknown. Two †buttresses may have been built on the north side of the church in the same process. The new eastern †pediment had a recess decoration and was without crenellation.

The church may have been expanded with a western extension over which the tower was later built, and several construction elements suggest an erection in two stages. There is a distinct difference between the use of fieldstone in the bottom part of the masonry and brick in the upper facades of the tower (cf. fig. 11). The walls are of the same thickness as those of the Romanesque nave.

The tower was built in medieval large brick in monk bond, while the facades towards the east, south and west with basket-handle belfry lights were wholly or partly rebuilt in a restoration of 1869-70 (cf. below). A masonry stairwell on the south side of the tower gives access to the upper storey (cf. fig. 18).

After the expansions to the east and west a total of five bays of octuple rib vaults were set up in the nave and the tower (fig. 14). They stand on the characteristic Funen-style chamfered vault pillars with diagonal cordons.

A presumably Late Medieval †porch was added to the south. This was demolished in 1869-70, but was probably built in medieval large brick.

In 1698 a vaulted burial crypt was installed beneath the tower, and in 1926 was rebuilt and used as the church's heating unit.

In 1869-70 the church was thoroughly restored in the neo-Gothic style, and a new porch (fig. 17) replaced the older one. The facades and back walls were dressed with cement, and seven buttresses were built (fig. 1). New, large pointed-arched windows were installed in the nave. In 1976-77 the church was also restored, and the hard neo-Gothic look was softened by removing the cement dressing.

Furnishings. Oldest among the furnishings is the Romanesque font (fig. 35). A ★censer from the 1200s, signed by Jakob Rød (figs. 32 and 68), is now in the National Museum. The baptismal dish (fig. 34) is a Nuremberg work from the 1500s, donated by Iver Lunge and Karen Bryske, while the altar candlesticks (fig. 31) can probably be dated to c. 1550-75. The pulpit (figs. 38-41 and 69) from c. 1606 was earlier decorated with the coats of arms of Ditlev von Qualen and his two wives, Righborg Valkendorf and Sofie Lunge, and was probably donated by them. The wafer box (fig. 29) was made in 1705 by Claus Hansen Haugaard, Svendborg, and donated by Jørgen Ernst von Hobe and Anne Katrine Nielsdatter of Nielstrup. The poor box (fig. 44) was probably acquired in the same century.

A painting of The Last Supper (fig. 26) was painted in 1817 by N. P. Fogh, and a painting of The Crucifixion (fig. 27) may be the work of the same painter ((†)altar paintings nos. 1-2). A

representation of The Annunciation (fig. 25) was painted by Lucie Ingemann in 1836 and from 1839 served as an (†)altarpiece. A chasuble of red velvet (fig. 33) is from 1839, two money boxes (fig. 70) are from c. 1857 and the baptismal jug (fig. 37) is from 1862. The bell (fig. 51) was cast in 1863 by B.S. Løw, Copenhagen.

In the restoration of 1869–70 more or less all of the fixtures were renewed; only the font and the pulpit were preserved. From this restoration come the altar rail (cf. figs. 21 and 23), which was changed however in the 1920s, the pews, two benches in the porch and the outside door wings. A portrait of Pastor Jens Sophus Brandt (fig. 50) was painted in 1896, probably by his son Jacob Frederik Brandt. The wine skimmer has the maker's marks for Carl Johan Bronée, Svendborg, 1900.

The Communion table and altarpiece (fig. 23) are from 1925. They were designed by the architect Kaj Gottlob and decorated with woodcarvings designed and executed by the painter and sculptor Ingeborg Clausen, who was married to the pastor of the church, rural dean Viggo Peter Balslev Clausen. Her art-nouveau-inspired works in teak are a distinctive feature of the church interior. The contemporary altar painting, Christmas Night (fig. 24), is one of the major works of the painter Bertha Dorph. The relief-carved framing of the organ casing (fig. 48), the hymn boards (fig. 49), the balusters of the altar rail and the priest's

chair (fig. 43) were also designed and executed by Ingeborg Clausen in 1926–30, as were the door wings between the porch and the church from 1937–40 (figs. 45–46). The same artist made the drawings for the altar set and altar jug (fig. 28), executed in 1935 by Just Andersen, Copenhagen. A Communion set for the sick (fig. 30) bears the date 1933. The candle pendants on the ceiling are from 1976, the organ is from 1978 and the board listing the incumbents is from 1983.

Colour scheme. The carved wooden furnishings from the period 1925–40 have the reddish-brown colour of teak, supplemented with gilding, while the Renaissance pulpit stands in stained oak. Since an interior renovation in 1993–94 the pews have been in green shades. As late as 1861 the furnishings were painted in strong, possibly original colours; in 1869–70 they were painted in imitation oak, and in 1925 the pews were painted grey.

Sepulchral monuments. In the porch there are two large figured stones commemorating owners of the manor house of the parish, Nielstrup, both from the time around 1560–61. One (fig. 52) is in memory of the knight Johan Bjørn (†1534) and his wife Gertrud Parsberg (†1560), the other (fig. 53) commemorates Iver Lunge (†1587) and his wife Maren Bjørn (†1561). Furthermore, there are three small tombstones (figs. 55–57) of children from the middle of the 1600s.